

Deum esse, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum : A habeat Patrem ; Spiritum sanctum, eo quod sit ex Patre, eo quod habeat Filium ; Filium, eo quod Patre procedens et Filio.

Ex Georgidii Collectione Gnomica (ANG. MAT, Spicileg. Rom. VI, 611).

Οἶνον πίνων συμμέτρως οὐκ εἰς κόσον,
Ῥῶσιν τρογῆσιν ἀσφαλῆ καὶ γνησίαν·

Οἶνον κρησθεὶς καὶ τροφῶν ἀμετρίως,
Οὐκ ἂν κρατήσης ἡδονῶν κακοσχόλιον.

EJUSDEM FRAGMENTA IN GENESIN.

(*Ex Catena Nicephori monachi Lipsiæ 1772, cui titulus : Σειρὰ ἑνὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν Ὀκτάτευχον, κ. τ. λ.*)

CAPUT PRIMUM.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Vers. 1. « In principio creavit Deus cœlum et terram. »

Sunt qui contentant Deo, cuncta creare volenti, non tam sero, sed multo prius creaturam fuisse proferendam. Qui autem sermo non temerarius tantum, sed et stullus. Deus enim, cum æternus sit et esse credatur, eadem semper, si libuerit, dici possent, etiamsi mille millibus ante annis ea condidisset quæ facta sunt. Nam semper a creatura infinito intervallo distaret; quantumvis mens nostra ad superiores ætates longius longiusque referatur ac revehatur, nunquam prorsus æternum et principio carentem Deum contingere poterit. Rejecta igitur inani audacique cura, traditis studendo acquiescamus. *Aliter.* Ut lex veris tempore exordium sumit, ita et Novum Testamentum, passionem scilicet subeunte Domino; idem fortasse de mundi creatione valet.

Non desuerunt qui cœlum et terram ab angelis fuisse condita assererent, Platonis, ni fallor, Græcorum sapientissimi fabulis indulgentes, quippe qui sensibilibus spiritualia et rationalia tanto antiquiora esse contendebat, quanto sunt reipsa præstantiora. Talia quidem docebat ille, uti a Platónico quodam superbo ore declamante me audire memini. Animam vero, licet eam recentiorum dicere non dubitemus, non tamen a Deo recentius esse factam, quod non siviisset Deus antiquiora a recentioribus dirigi; nam loquendo, sapius, ut agendo, incerta et obvia quæque complectimur. Plato igitur animam et origine simul et virtute priorem et antiquiorem corpore, magistram scilicet ac dominam servo, contendebat. Quibus ergo, ut dixi, quidam assentientes, nec inveniētes hoc in loco illorum creationem diserte per Scripturas commendatam, ac præterea forsā, humana quidem ratione, Dei potestatem parvifacientes, quasi per seipsum tanto operi impar creaturarum suarum auxilio indigeret, finxerunt ipsi ante cœli terræque creationem spirituales quemdam exstitisse mundum. Unde beatus

« Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. »

Εἰσὶ τινες, οἱ φασὶ δεῖν τὸν Θεὸν βουλευθέντα κτίσαι τὰ σύμπαντα, μὴ ὕστερον οὕτως, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦτο ποιῆσαι. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λόγος πρὸς τῷ πολμηρῷ λίαν εὐθήθης. Ἀϊδίου γὰρ τοῦ Θεοῦ καὶ ὄντος, καὶ εἶναι πιστευομένου, πάντοτε ἂν ὁμοίως τὸ αὐτὸ τοῦτο τοῖς ἐθέλουσι λέγειν ὑπῆρξε, κὰν εἰ πρὸ μυριάκις μυρίων ἐτῶν ἐπεποιήτο τὰ γεγεννημένα. Πάντοτε γὰρ πρὸς τὸ τοῦ πεποιηκότος ἀπέραντον ὁμοίως ἂν ἀπελείπετο, ἀνιούσης μὲν αἰεὶ καὶ ἀναχωρούσης εἰς τὸ ἄνω τῆς διανοίας ἡμῶν, ἐξιχνουμένης δὲ οὐδαμῶς οὐδεπώποτε πρὸς τὸ ἀναρχόν τε αὐτοῦ καὶ αἶδιον. Ὡστε οὐδὲ τοῦτο θρασυνομένοις πολυπραγμονητέον ἡμῖν, ἀλλ' εὐλαδῶς τοῖς παραδεδομένοις στερκτέον. Ἄλλως. Καὶ ὁ νόμος ἀπὸ ἕαρος ἀρχεται, καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἤτοι τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τάχα δὲ καὶ ἡ κτίσις τοῦ κόσμου.

Εἰσὶ τινες, οἱ προαδεδημιουργῆσθαι οὐρανοῦ καὶ γῆς ἔφρασαν τοὺς ἀγγέλους, Πλάτωνος, ἐμοὶ δοκεῖ, τοῖς μύθοις τοῦ σοφωτάτου παρ' Ἑλλήσιν ἐξακολουθήσαντες. Ὅς πρεσβύτερα τῶν αἰσθητῶν εἶναι ἔλεγε τὰ νοητὰ καὶ λογικὰ τοσοῦτον, ὅσον ἐστὶν αὐτῶν καὶ τιμιώτερα. Λέγει γοῦν οὕτως ἵππερ ἐκεῖνος, ὅσα ἐγὼ μέμνημαί ποτέ τινος Πλατωνικοῦ καὶ μάλα σοβαρῶς λαρυγγίζοντος ἐπακηκοίως. Τὴν δὲ ψυχὴν, οὐχ ὡς νῦν ὕστεραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμμηχανήσατο καὶ ὁ Θεὸς νεωτέραν· οὐ γὰρ ἂν ἀρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου στέρξας εἶασεν· ἀλλὰ πῶς ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προστυχόντος καὶ εἰκῆ, ταύτη πη καὶ λέγομεν· ὁ δὲ καὶ γενέσει, καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ πρεσβυτέραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότην τε καὶ ἀρξουσάν ἀρξομένου, συνεστήσατο. Τούτοις οὖν, ὡς ἔφην, προσχόντες τινές, καὶ ἅμα μὴ εὐρόντες ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν συγγραφὴν βριτώως αὐτῶν τῆς ποιήσεως μεμνημονευκυῖαν, προσέειδ' ἴσως, καὶ τοῦτο ἀνθρωπίνως, ὡς ἐνθυμηθέντες τὸ μὴ οἶόν τε εἶναι μόνον ἐφ' ἑαυτὸν τὸν Θεόν, ὡς περ τῆς ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ προμηθεΐας ἐπιθεόμενον, τῆς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ποιήσεως προγεγο-

γέναι, νοητόν τινα κόσμον ἀφ' ἐκυτῶν ἀλλήλων ἑτερα-
τεύσαντο· καὶ νῦν Μωσῆα τὸν μακάριον λέγειν μὲν,
Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν, εἶναι δὲ οὐκ ἀληθῶς αὐτοῦ τῆς ποιήσεως ταύ-
την ἀρχὴν, ἀλλ' ἑτέραν πολλῶ πρεσβυτέραν, ἐν ἣ
τὰς ἀοράτους καὶ λογικὰς ὑπεστήσατο φύσεις. Ἐχρῆν
δὲ ἀκριβῶς ἐπιστήσαντας τὸν νοῦν τῇ διδασκαλίᾳ
τοῦ Πνεύματος, ζητῆσαι τὸ ἀληθές. Εὐροις γὰρ ἂν
ἐντεῦθεν σαφῶς τῆς εὐλογοφανοῦς ἀπάτης ἐκείνης
τὸν ἔλεγχον· οὐ μόνον τὸ τιμιώτερον τῆς γῆς ὄντα
τὸν οὐρανὸν μετὰ ταύτης, ἀλλὰ μὴ πρὸ ταύτης
γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ τὴν τοῦ φωτὸς φύσιν ὑστέρα
παραχθῆναι, κρείττονα τοῦ σκότους προδήλως ὑπ-
άρχουσιν. Εἶτα σπέρματα, μετὰ τοῦτο καὶ δένδρα,
εἶτα ζῶα πτηνῶν τε καὶ κτηνῶν καὶ χερσαίων θεάσθαι,
καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸν ἄνθρωπον. Εἰ δὲ λέγοιεν, ὅτι
τούτων ἕκαστον, κἂν εἰ τιμιώτερόν ἐστι τὸ μεταγε-
νέστερον τοῦ πρωτογενεστέρου, τὸν ἡμέτερον λόγον
οὐδὲν τι μᾶλλον ψευδῆ διελέγχει, οὐκ αἰσθητὰ πρὸς
αἰσθητὰ παραβάλλοντα, ἀλλὰ πρὸς αἰσθητὰ νοητὰ, καὶ
διὰ τοῦτο τῶν αἰσθητῶν ἔφαμεν προγεγενῆσθαι τὰ
νοητὰ· ἐροῦμεν καὶ πρὸς τοῦτο ἡμεῖς, ὅτι περὶ ἡ τοῦ
ἀνθρώπου ψυχὴ λογικὴ τε οὔσα καὶ νοητὴ, δευτέραν
τῆς σαρκὸς ἔσχε τὴν γένεσιν. Ἐπλασε γὰρ ὁ Θεὸς
πρῶτον τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, εἶτα μετὰ
τοῦτο ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν
ζωῆς. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ζαχαρίας δηλοῖ, λέ-
γων· Ὁ πλάσας πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.
Ὡστε τὸ μὲν τοῦ Πλάτωνος δόγμα ψευδές, ἀληθές
δὲ Μωσῆς εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν
οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· ἐπεὶ καὶ κατὰ ἀνθρώπινον
λογισμὸν τοῦτό ἐστιν ἐκείνου πολλῶ πλεον ἀκολου-
θότερον. Τῷ μὲν γὰρ ἦττονι, μᾶλλον δὲ καὶ τῷ
χειρόνι τὸ κρείττον ἐπιγενέσθαι τάξεως τῆς ἀρίστης
λόγον ἔχον ἐστί. Προκοπὴ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ἀπὸ
τοῦ ἀτελοῦς ἐπὶ τὸ τέλειον γίνεται. Ὅθεν οὐδὲ τὸ
πνευματικὸν πρῶτον, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν ἐγένετο,
ἔπειτα τὸ πνευματικόν. Τὸ δὲ, ὡς ἐκεῖνοί φασι,
τοῖς βελτίοσι [ἢ πρὸς] προτίθεσθαι δεύτερα τὰ
φαιλότερα, τούναντίον ποιεῖ· τοῦ χειρόνος μὲν ἐπί-
δοσιν, ἐλάττωσιν δὲ τοῦ ἀμείνονος. Ὁ κατὰ τοῦ σο-
φωτάτου τῶν ὄλων Δημιουργοῦ οὐδεὶς ἂν ἐνθυμη-
θῆναι τολμήσειε. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ἀλλ' ἐκεῖνοις μὲν
οὐδαμῶς προσεχτέον· ἐπεὶ μηδὲ ἕτερον οὕτω τι τοῖς
πλείοσι τῆς ἐσφαλμένης περὶ τε τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ
ἀγίου Πνεύματος δόξης παραίτιον γέγονεν, ὡς τοῦτο
παρερμηνευθῆναι τῶν πρώτων, οὐ καλῶς ἐκδοθῆναι.
Ἐπιθέμενοι γὰρ ἑαυτοῖς πλείονας δημιουργίας, καὶ
τὴν μίαν καὶ μόνην τῶν ποιημάτων ἀρχὴν ὡς ἀληθῶς
ἀθετήσαντες, βαθμοῦς τινὰς καὶ τάξεις Θεῶν κε-
καινοτομήκασιν, μεγάλους καὶ μείζους καὶ μεγίστους
ἐξευρηκότες. Οἷς εἰ παρέστη δῆπουθεν βεβαίως τὸ,
τὸν Θεὸν μηδὲν ἐξωθεν, ὡς Μωσῆς ἡμῖν παραδέδωκε,
προπεποιημένα, οὐκ ἂν τῆς ὀρθῆς δόξης περὶ τῆς
ἀγίας Τριάδος ἀπεπλανήθησαν. Εἰδότες γὰρ ὡς τὸ
πᾶν εἰς δύο ταῦτα διακρίνεται, εἰς τε Δημιουργὸν
καὶ δημιουργήματα, καὶ ὡς ὁ μὲν ἐστὶν ἀγέννητός

A Moyses dum dicit : *In principio fecit Deus cælum
et terram*, non verum creationis initium memora-
rit; nam alia exstaret multo antiquior, qua invi-
sibiles spiritualesque naturæ forent conditæ. Istos
autem oportebat, mentem spiritus doctrinæ inteu-
dentes, veritatem diligentius inquirere. Illa enim
speciosum istum errorem manifeste confutatum re-
peries. Nam cælum, licet terra præstantius, una
cum ea, non autem ante eam factum invenies;
imo etiam lucis naturam, absque dubio tenebris
meliolem, posterius tamen prolatam. Deinde se-
mina, et postea arbores, ac denique genera volati-
lium et pecorum et terrestrium animalium, ac po-
stremo tandem homines editi sunt. Dicent forte :
Quamvis in istorum ordine posteriora usque priori-
bus præstant, hoc nulla ratione doctrinam nostram
refellit; non enim sensibilia cum sensibilibus con-
ferimus, sed cum sensibilibus spiritualia, ideoque
spiritualia diximus præ sensibilibus exstitisse. Ad
hæc autem respondebimus animam hominis, licet
spiritualis sit et rationalis, carne recentiore esse.
Nam primum finxit Deus hominem, pulverem de
terra, ac deinde sufflavit in faciem ejus flatum vitæ.
Idem declarat etiam propheta Zacharias dicens :
*Et fingens spiritum hominis in eo*¹. Platonis igitur
doctrina falsa, Moysis autem effatum verum :
In principio fecit Deus cælum et terram. Videtur
etiam hic ordo rationi humanæ multo magis
consentaneus. Innuit enim ratio hunc esse opti-
mum ordinem, si minus, aut potius si deterius me-
liori prægrediatur. Nam per omnia ab imperfectis
ad perfecta profectus. Unde non spiritualia primum,
sed animalia condenda, et deinde spiritualia. At
viliora, ut illi volunt, melioribus adjicere, contra-
rium præbet : peioris accessionem et melioris im-
minutionem. Quod sane de sapientissimo rerum
omnium Conditore cogitare nemo audebit. *Et paulo
post* : At illis nulla ratione consentendum; nam
nihil aliud plerosque ad illas perversas de Filio et
Spiritu sancto opiniones magis deduxit, quam præ-
væ istæ de rerum origine interpretationes. Nam
plures creationes pro certo tenentes, et unam so-
lamque creaturarum omnium originem respuentes,
gradus quosdam et ordines deorum fluxerunt, ma-
gnos et majores et maximos distinguentes. Qui
profecto, si firmiter credidissent Deum nihil extra
se ante ea creavisse, quæ a Moyse traduntur, a
recta doctrina de sancta Trinitate nunquam desse-
xissent. Scientes enim omnia quæ sunt in hæc duo
distingui, in Creatorem scilicet et creaturas, atque
illorum unum quidem esse increatum et ingentum,
altera autem creata et genita, alterutrum horum
profiteri oportuisset. Aut enim ex nihilo crea-
tos docuissent Filium et Spiritum sanctum, cæteri-
isque creaturis intra sex dies editis, non autem
Deo, annumerandos, neque eos præ creationis viri-
bus extulissent; aut, rejecto tam impio errore,

¹ Zachar. xii, 1.

utrumque Deum verum confessi, creaturarum ordinem eos nunquam ascripsissent, quasi eorum gloriæ satis fieret, si ante cætera existitisse dicerentur.

ἀποφαινόμενοι, τοῖς λοιποῖς ἂν τῶν κτισμάτων αὐτοῦς τοῖς ἐν ταῖς ἑξ̄ γενομένοις ἡμέραις, ἀλλ' οὐ Θεῷ συνηριθμοῦν, οὐδὲ τῶν τῆς κτίσεως μέτρων οὐκ ἂν Θεὸν ἀληθῶς ἐκάτερον καθομολογοῦντες, τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦς αὐθις συνέταπτον, τοῦτο αὐτοῖς ὡσπερ τι θαυμάσιον χαριζόμενοι, τὸ συγχωρεῖν αὐτοῦς τῶν ἄλλων προγεγονέναι.

Vers. 2. « Et tenebræ erant super faciem abyssi. »

Tenebras vocat non naturam quamdam malignam, uti inepte volunt impii Manichæi, sed lucis defectum et absentiam.

« Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. »

Hoc nonnulli interpretes de Spiritu sancto intelligunt, propter adjectam vocem *Dei*, pia et fideliter mente deducti; nam hinc probare conantur ipsum B quoque creationis auctorem esse. At hæc probatio nec accurata nec inexpugnabilis. Nam primum si per illud *Dei* Spiritus sanctus significatur, quid velit quin etiam illud: *Spirabit Spiritus ejus, et fluent aqua*², simili ratione, non de acre interpreteris, sed de Spiritu sancto? Deinde indicat aperte vox *superferebatur* quam absurda sit hæc interpretatio; nam hoc non diceret quis vel de creatura animata, quanto minus de increata, et beata Spiritus sancti natura. Idem quidem hic beatus Moyses eadem voce de arca usus est, dicens eam super aquas superferri, at de animata creatura nunquam, licet multa innumeraque animalia per aquas et super aquas natent. Insuper ipse narrationis nexus aerem indicat; nam proposita Creatoris mentione, scriptor protinus de rebus creatis verba facit.

αὐτὸς ὁ τῆς διηγήσεως εἰρμὸς, τὸν ἀέρα σημαίνει· ὀνομαστὶ γὰρ τὸν Ποιητὴν ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν προσκλήμενος, ἑξῆς [περὶ τῶν ποιηθέντων εἰκότως] διέξεισι.

Vers. 6. « Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: et dividat aquas ab aquis. »

Deus cum uno opere cunctam universamque rerum naturam perficere potuisset, nec ulla ratione ad hoc tempore aut diebus indigeret, intra sex dies omnia creavit, ista per partes et ex ordine facta creatione semetipsam, uti diximus, animis ratione præditis revelans. Conditis prioribus naturis, lucem ex nihilo edidit, docens ita manifeste se eum esse, qui ea crearet quæ non sunt. Quos ut D doceat se vel eorum quæ ante lucem exstiterant esse auctorem, atque omnia pariter ex nihilo creasse, de spiritualibus tacet, donec hominis narraret fabricationem; tunc autem animam ex nihilo protulit natura spiritualibus haud impari. Ex præexistentibus nunc aquis firmamentum prodire jubet, priori cælo simile. Qua ratione docet nos, quod ipse cæli et aquarum conditor: cæli quidem, dum illud nova forma instruit; aquarum vero, dum ex illis quodcumque libuerit, educit. Juxta unam tamen rationem informandum erat primo ita cælum, et postea in aliam formam constituendum. Nam

Ἄ τε καὶ ἄκτιστος, τὰ δὲ, κτιστὰ καὶ γεννητὰ, πάντως ἂν τῶν δύο τῷ ἑτερον ἔγνωσαν. Ἡ γὰρ κεκτίσθαι τὸν τε Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ οὐκ ὄντων

ὑπερετίθουν· ἢ φεύγοντες τὸ προφανὲς δυσσεβὲς, οὐκ ἂν Θεὸν ἀληθῶς ἐκάτερον καθομολογοῦντες, τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦς αὐθις συνέταπτον, τοῦτο αὐτοῖς ὡσπερ τι θαυμάσιον χαριζόμενοι, τὸ συγχωρεῖν αὐτοῦς τῶν ἄλλων προγεγονέναι.

« Καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. »

Σκότος λέγει οὐ πονηράν τινα φύσιν, ὡς ὁ τῶν ἀθέων Μανιχαίων βούλεται λῆρος, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἀπουσίαν τε καὶ ἀπόλειψιν.

« Καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. »

Τοῦτό τινες τῶν προερμηνευσάντων περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξειλίφασι, διὰ τὸ προσκεῖσθαι τοῦ Θεοῦ, σκοπιῶ μὲν εὐσεβεῖ καὶ ὀρθοδόξῳ χρησάμενοι· πρὸς γὰρ ἀπόδειξιν τοῦ καὶ αὐτὸ δημιουργὸν εἶναι τῆς κτίσεως πεποιήκασιν· ὅμως οὐκ ἀκριβῆς, οὐδὲ ἀναντιρρήτος ὁ λόγος. Πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ διὰ τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, τί κωλύει, καὶ τὸ, *Πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ῥυήσεται ὕδατα*, κατὰ τὴν ὁμοίαν ἔνοιαν, οὐ περὶ τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκλαθεῖν; Ἐπειτα ἡ τοῦ *ἐπεφέρετο* λέξις ἀντικρὺς ἐλέγχει τοῦ λεγομένου τὸ ἄτοπον. Τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν περὶ κτιστοῦ ζώου τις εἴποι ποτὲ κατὰ προαίρεσιν κινουμένου, μή τιγε δὴ περὶ τῆς ἀκτίστου, καὶ μακαρίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑποστάσεως. Αὐτὸς γοῦν οὗτος Μωσῆς ὁ μακάριος, ἐπὶ μὲν τῆς κιβωτοῦ κέχρηται τῇ αὐτῇ ταύτῃ φωνῇ, λέγων αὐτὴν τοῖς ὕδασιν ἐπιφέρεσθαι, ἐπὶ ζώου δὲ οὐδενός· καὶ τοὶ πολλῶν καὶ ἀπείρων ἐνηχομένων, καὶ ἐπινηχομένων αὐτοῖς. Πρὸς δὲ τούτοις

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος· καὶ ἔστω διαχωρίζον ἀνὰ μέσον ὕδατος καὶ ὕδατος· καὶ ἐγένετο οὕτω. »

Δυνάμενος ὁ Θεὸς ὑφ' ἐνὶ συνθήματι τὴν σύμπασαν αὐτοτελῆ φύσιν παραγαγεῖν, καὶ οὐδὲν αὐτὸς πρὸς τοῦτο χρόνου δεόμενος, οὐδὲ ἡμερῶν, ἐν ἑξ̄ αὐτὴν ὅμως ἡμέραις ποιεῖ, τῇ κατὰ μέρος ἐν τάξει δημιουργίᾳ γνωρίζων τοῖς λογικοῖς, ὡς ἔφαμεν, ἑαυτὸν. Μετὰ τὰς πρώτας τοίνυν οὐσίας τὴν φωτὸς φύσιν ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστήσας, ἐδίδαξεν αὐτοῦς ἱκανῶς, ὅτι τὰ μὴ ὄντα ποιεῖν ἐστὶ δυνατόν. Ἐπαὶ δὲ ἔδει μαθεῖν αὐτοῦς, ὅτι καὶ τῶν τοῦ φωτὸς προὑπαρχόντων αὐτὸς ἐστὶν ὁ ποιητὴς, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐξ οὐκ ὄντων κἀκεῖνα ἐποίησε, τὸ μὲν κατ' αὐτοῦς, ὑπερτίθεσθαι τέως ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου τηρῶν διαπλάσεως, (τότε γὰρ ψυχὴν ἐξ οὐκ ὄντων ἐδημιούργησε, συγγενῆ ταῖς νοητοῖς κατ' οὐσίαν.) Ἐκ τῶν ὄντων δὲ νῦν ὕδατων ἤδη γενέσθαι προστάττει στερέωμα τῶ προγεγονότι παραπλήσιον οὐρανῷ· διὰ τούτου παιδεύων αὐτοῦς, ὅτι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ὕδατων αὐτὸς ἐστὶ ποιητὴς· τοῦ μὲν, ὡς ποιήσας ἕτερον κατ' αὐτόν· τῶν δὲ, ὡς ἐξ αὐτῶν δημιουργήσας πρὸς ἐξουσίαν ὅπερ ἠθέλησε. Καθ' ἕνα μόντοι τοῦτον λόγον

² Psal. cxlviii, 18.

οὕτως ἢ τοῦ αἵματος τοῦτου ποίησις ἀναγκαία, ἔπειτα καὶ καθ' ἕτερον. Οὐ γὰρ ἦν οἶόν τε φανῆναι τὴν γῆν, ὑδάτων ἐπικλυζομένην πλήθει τοσοῦτων. Νῦν δὲ ἐν αὐταῖς μέσοις παγέντες τοῦ στερεώματος, καὶ μεταωρισθέντων μὲν τῶν ἡμίσεων ὑπὲρ τούτου, τῶν δὲ ἡμίσεων εἰς τὰς συναγωγὰς συλλεγέντων, ἠὺτρεπίσθη πρὸς τὴν ἀρμόζουσαν χρῆσιν τοῖς ἐπ' αὐτῆς, καὶ πάντα τὸν νῦν αὐτῇ προσόντα κόσμον ἀπέλαθεν· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο ἀναγκαιῶς αὐτό τε τὸ στερέωμα γέγονε, καὶ ἐπὶ τούτου ἢ τῶν ὑδάτων ἀφαίρεσις. Τὸ στερέωμα μὲν, διὰ τὸ μέλλειν ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἥλιον σὺν τοῖς ἀστροῖς ἅπασιν τίθεσθαι· ἢ δὲ ἐπὶ τοῦ στερεώματος τῶν ὑδάτων ἀφαίρεσις ἀναγκαία γέγονε. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ὕδασι τὸ στερέωμα τὴν σύστασιν ἔσχεν· ὡς γὰρ ἐκ τούτων γενόμενον, κρυσταλλῶδες εἰκότως ἐστὶ· γειτονεούσης δὲ αὐτῷ τῆς πυρώδους οὐσίας, ἐμελλεν εἰκότως ἐξ αὐτῆς θερμαίνεσθαι. Ἴνα οὖν μὴ τοῦτο πάσχων ἀπέπτη πρὸς τὴν στάσιν ποτὲ, ἀλλ' ἀκάματον ὁμοίως καὶ ἀγέρω πάντοτε διαμένῃ, σοφῶς ὁ ἀριστοτέχνης Θεὸς τὴν ἀφαίρεσιν ἐπ' αὐτοῦ τῶν ὑδάτων ἐμπεχρήσατο· τῆς ἐκ τούτων ἐγγινομένης αὐτῷ καταψύξεως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἀστρῶν ἀντικαθισταμένης θερμότητος, καὶ διὰ τῆς ἰσορροπίας τούτων μάχης φυλαττομένης ἐκείνου βεβαίου τῆς στάσεως. Ἔτι πρὸς τούτοις ἢ ἀκριβοῦς περὶ πάντων τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις ἐπεδείκνυτο τῇ τε μετρίᾳ τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως διαίρεσις, καὶ τῷ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν ἡμῶν προωρίσθαι, ἄνωθεν εὐθύς εἰς δύο καταστάσεις τὴν κτίσιν διελομένου Θεοῦ, καὶ κατάλληλον εὐτρεπικότος ἐκάστη, καὶ ἐπιτήδειον τὴν καταγωγὴν. Τρεπτοῖς μὲν γὰρ οὖσαν ἔτι καὶ παθητοῖς, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὑπὸ νόμον, τὴν ἐπίγειον ταύτην οἴκησιν ἐδώρησατο· μεθισταμένοις δὲ Χριστοῦ χάριτι πρὸς τελείαν καὶ παντελῶς ἀναμάρτητον, ἀναπετάσει τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσηλθεν Ἰησοῦς. Στερέωμά γε μὴν ὡς ἐκ τῆς δημιουργίας προσεῖπεν αὐτὸν, ὅτι ἐξ ἀδιαλύτου, στερεῶν καὶ ἀδιάπτωτον τὴν πῆξιν ἐδέξατο.

« Καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεὸς, λέγων· Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα τὰ ἐν ταῖς θαλάσσαις· καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς. »

Ἐπὶ τῶν δένδρων, καὶ τῶν σπερμάτων τὴν αὐτὴν ταύτην ὁ Θεὸς ῥητῶς εὐλογίαν οὐκ ἐποίησατο· καίτοι κάκεινων ἐν τῇ διαδοχῇ τὴν τε διαμονὴν ἐχόντων καὶ τὴν ἐπίδησιν. Τί ποτε οὖν ἄρα τοῦτου τὸ αἶτιον; Ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι παιδεῦσαι ἡμᾶς ταύτῃ βουλόμενος, πρῶτον μὲν, ὅτι πλείων αὐτῷ λόγος ἐστὶ τῶν αἰσθησεώς τε καὶ ζωῆς μετεχόντων, ἢ περ τῶν αἰσθητῶν· ἔπειτα, ὅτι τοῖς σπέρμασι μὲν καὶ δένδροις ὁ Θεὸς τὴν ἐκ τῆς διαδοχῆς διαμονὴν, ἐκ τῆς γεωργίας δίδωκεν ἔχειν· τοῖς δὲ γε ζώοις πᾶσιν, ἐκ τῆς πρὸς ἄλληλα συνουσίας. Ὅπως τοίνυν μὴ προαιρετικαῖς ὀρμαῖς δοκῇ ἐμποιεῖσθαι τὴνδε τὴν κίνησιν, συνωθεῖσθαι δὲ μᾶλλον πρὸς τοῦτο τῷ προστάγματι τοῦ Ποιήσαντος εἰς τὴν τοῦ γένους διαμονὴν, εἰκότως

« Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία κατὰ γένος, καὶ

A terram apparere impossibile, quandiu tanta aquarum copia operiretur. Nunc autem stabilita in medio aquarum firmamento, et elatis eis partim supra illud, et partim in congregationes suas collectis, jam idoneam se praestitit terra in omnem usum incellarum, et convenientem sibi mundum suscepit. Quod autem non poterat fieri, nisi prius firmamentum constitueretur, et aquae supra illud tollerentur: illud quidem, ut sol et caetera astra firmamento affigerentur; hoc autem pariter necessarium, et ea de causa in medio aquae factum est firmamentum. Quod enim, utpote ex aquis ortum, in crystallorum speciem frigore astrictum videtur; admota igitur ignea materia, illa profecto calefaciendum erat. Ne autem ita calefactum unquam solveretur, ne unquam veteresceret et fatisceret, sapientissimus rerum conditor Deus aquas supra illud prudenter congregavit. Aquarum igitur frigor stellarum ardorem temperat, et re una sic cum altera aequae compensata, inconcussus servatur firmamenti status. Indicatur insuper accurata Dei de rebus omnibus providentia dum tanta prudentia aquarum naturam distinguit, et jam ab initio futuram nobis in Christo salutem definit; nam tunc profinus divisit Deus omnem creationem in duos ordines, et suas cuique partes suamque locum convenienter tribuit. Hominiibus enim adhuc mutationi et peccato inservientibus, atque hanc ob causam sub lege constitutis, terrestrem istam habitationem donavit; iisdem vero Christi gratia in statum perfectum et peccati omnino expertem constitutis, caelos patefaciet, quos jam adiit praecursor noster Jesus. Vocatur autem firmamentum velut propter creationis rationem, quod ex humida et fluida et liquida aquarum natura procedens, firmam et stabilem formam suscepit.

ὕγρως τε καὶ ῥευστῆς φύσεως τῶν ὑδάτων, καὶ εὐ-

VERS. 22. « Benedixitque illis Deus, dicens: Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris: avesque multiplicentur super terram. »

D Arbores et semina non benedixit Deus tam diserta voce, licet et illa crescere et multiplicari, procedente tempore, statutum fuerit. Quae tandem huius rei causa? Ut nos ita doceret Deus, ni fallor, primum se pluris facere ea quae sensu et vita instruantur, quam quae sensu tantum; deinde arbores quidem et semina, de consilio Dei, agriculturae opera in posterum esse servanda, animalia autem omnia sua quodque cum alio societate. Haud immerito igitur de animalibus expressam hanc benedictionem edidit, ut divino praeepto ad conservandum genus inservire, magis quam libidini suo indulgere viderentur.

ταύτην τὴν εὐλογίαν ῥητῶς ἐπὶ τούτων ἐποίησατο.

VERS. 25. « Et fecit Deus bestias terrae juxta spe-

eies suas, et jumenta juxta genus suum. Et vidit A Deus quod esset bonum. »

Qua de causa cum quinto die pisces et volatilia ex aquis produci jusserit, sexto pecora creare statuit, qui eodem die hominem quoque de terra ficturus erat? Quando cuncta æque hominis gratia facta sint, at cuncta non æque eandem illi utilitatem præstent (nam pisces ipsi non nisi ad cibum inserviunt, alia autem tot ac tanta præbent ut sine quibusdam ne vivere quidem possemus), rem recte ita disposuit conditor Deus, ut quæ magis necessaria et quæ majores nobis utilitates conferunt, eodem quoque die et eadem de terra conficerentur. Finxit etiam in utroque ordine quæ nobis omnino inutilia, imo formidanda videntur, ne nimia superbia efferamur, et immodeste sentiamus, omnia non nisi ad utilitatem nostram fuisse facta. Quibus sane optime discimus, neque cætera nobis inservitura, nisi id a Deo statutum fuisset, sed potius fero et cæco impetu per silvas vagantia, nobis nociva fore. δείημεν δὲ ἀκριβῶς ἐκ τούτων μανθάνοντες, ὅτι μὴ ἐτέτακτο, ἀλλὰ τοῖς ἀνημέροις καὶ ταῦτα παραπλησίως ὀρμαῖς ἐξαγριαινόμενα θηριούδεσι, μᾶλλον ἢ ἡμᾶς ἐθανάτου.

VERS. 26. « Et dixit Deus: Faciam hominem ad imaginem et similitudinem nostram. »

Illud ad imaginem nostram, hoc est, ut sentiendi et ratiocinandi facultate præditus nostra sit imago, docet nos spirituum dotibus instrui, et velut domus cujusdam imperio totius mundi præponi. Etenim, ne plura dicam, Scriptura sacra dum divina describit, eundem tribuit vocibus sensum, quo apud nos usurpantur. Quando igitur Deus Christi caput dicitur, hujus effati vim non prius intelligam, quam cum consideravero et percepero, quæ sint apud nos capitis partes et hoc ad prædicta retulero. Eadem ratione examinanda vox imago. Quod si vero cogitem quid apud nos imago designet, reperiam imaginem venerandam esse propter illum quem exprimit. Ad illum enim refertur manifeste mea hac de re cogitatio. Ipse igitur Dominus in Evangeliiis dicit: *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis; et: Quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis*³. Adjecit autem illud ad similitudinem, quia necessario similitudinem imago habet cum illo cujus est. Nostræ ergo imagines, cum corporum imagines sint, sunt et ipse corporeæ, aliæ quidem coloribus, aliæ forma archetypum referentes. Divinitatis autem imago, cum Deus incorporeus sit, hanc quoque cum eo similitudinem habeat oportet. Nec desunt in nobis nonnulla hujusce generis indicia. Ita Deum agnosco cuncta providere, ex eo quod ipse plura provideo; iamensum esse et omnibus præsentem, quia vel perexigua mente ubicunque voluero adsum; rerum

τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν^a. Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι καλὰ. »

Τίνος χάριν ἐν τῇ πέμπτῃ ἡμέρᾳ τὰ τε νηκτὰ καὶ πτηνὰ προσελθεῖν ἐκ τῶν ὑδάτων εἰπὼν ἐν τῇ ἕκτῃ τὰ χερσαῖα παραχθῆναι προστάττει, ὅτε μέλλει καὶ τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐκ τῆς γῆς διαπλάττειν; Ἐπειδὴ τοίνυν πάντα μὲν ὁμοίως τοῦ ἀνθρώπου χάριν γεγένηται, ἅπαντα δὲ ὁμοίως τὴν αὐτὴν αὐτῷ χρεῖαν παρέχει^b, (τὰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν ὑδάτων εἰς μόνην αὐτῷ τροφήν ἐστὶν ἐπιτήδεια, ταῦτα δὲ^c, καὶ πρὸς ἄλλων ὑπηρεσίαν πλειόνων, ὧν ἐνίων ἐκτὸς οὐδὲ ζῆν ἐδυνάμεθα.) Καλῶς ὁ ποιητὴς Θεὸς ἔχειν ἠγγήσατο, τὰ μᾶλλον ἡμῖν ἀναγκαϊότερα, καὶ πλέον πῶς πρὸς τὴν χρεῖαν ἐγγίζοντα, ταῦτα καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ, καὶ ἐκ γῆς τῆς αὐτῆς ἡμῖν ὑποστήσασθαι. Πεποιήκέ γε μὴν ἐν ἀμφοτέροις ἡμῖν καὶ πικντάπασιν ἄχρηστα, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπιφοθα, ἵνα μὴ τὴν ἄλλως ἀπλῶς βρενθώμεθα, μηδὲ τοῦ μετρίου πέρα φρονούμεν, αἰτίαν δὲ^d ἀπάντων τοῦ γεγονέναι αὐτὰ τὴν ἡμετέραν χρεῖαν νομίζοντες· εἰ Θεοῦ βουλευθέντος, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἡμῖν οὐδὲν ὑπε-

« Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. »

Τὸ μέντοι κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τουτέστιν, ὥστε αὐτὸν ἐξ οὐσίας τῆς αἰσθητῆς τε καὶ νοητῆς συμπαγέντα ἐν εἰκόνας ἡμετέρας εἶναι τάξει, τοῖς λογικοῖς δεικνυούσης προσήκειν, ὅσον οἰκίας τινὸς ἡμῖν τοῖς ἀναθεμένους αὐτὴν τοῦ παντὸς κόσμου τὴν δεσποτείαν. Ὡς γὰρ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων ἡμᾶς ἡ θεία περὶ Θεοῦ διδάσκει Γραφή· ὥστε καὶ κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν ἀκούσω λεγούσης, οὐ πρότερον συνήσω τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν, ἄχρις ἂν ἐκλογισάμενος, καὶ εὐρῶν ἀκριβῶς, τί τῆς παρ' ἡμῖν κεφαλῆς ἐστὶ τὸ ἐξαιρετόν, ἐπὶ τὸ προκείμενον οὕτως ἐνέγκω τὸ νοηθέν. Καὶ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἄλλων τῶν τοιοντοτρόπων ὁμοίως. Οὕτως οὖν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα νοήσω, ζητήσας πρότερον τῆς παρ' ἡμῖν εἰκόνας τὴν χρεῖαν· νοήσας δὲ, τιμήσω τὴν εἰκόνα διὰ τὸν οὐπὲρ ἐστίν. Εἰς ἐκεῖνον γὰρ ἡ περὶ τούτων ἀνάγεται μου γνώμη σαφῶς. Αὐτὸς γοῦν φησὶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε. Τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν προσέθηκεν, ἐπειδὴ χρῆ καὶ ὁμοιότητα κεκτῆσθαι τὴν εἰκόνα πρὸς ἐκεῖνον οὐπὲρ ἐστίν. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἡμετέρων εἰκόνων, ἐπειδὴ καὶ σωμάτων εἰκόνας, καὶ ἐκ σωμάτων εἰσὶν, εἰκότως αἱ μὲν τοῖς χρώμασιν, αἱ δὲ τοῖς ὄγκοις μεμίμηται τὸ ἀρχέτυπον. Ἐπὶ δὲ γὰρ τῆς εἰκόνας τῆς θείας, ἐπειδὴ ἀσώματος ἐστὶν ὁ Θεός, ἐκ τῶν ἐκεῖνου δεῖ προσεῖναι καὶ τῇ εἰκόνι τὴν ὁμοιότητα. Καὶ ἐστὶ ταύτης ἐν ἡμῖν οὐκ ὀλίγα γνωρίσματα.

³ Matth. xxv, 40-45.

^a Τὸ, καὶ πάντα τὰ ἔρπειτά τῆς γῆς κατὰ γένος, οὐ κεῖται ἐν τῷ κώδικι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐτέθη. ^b Ἀνάγκη οὐ παρέχει. ^c Ἰσ. τὰ δέ. ^d Ἦτοι τὸ δὲ περιττόν, ἢ τὸ, νομίζοντες ἀναγκαιότερον νομίζομεν.

Οἶον, προνοεῖν οἶδα τὸν ἀπάντων Θεόν, ἀφ' ὧν καὶ αὐτὸς ἐγὼ τινῶν προνοῶ· ἀπερίγραφον εἶναι, καὶ παρεῖναι τοῖς ἅπασιν, ἀφ' ὧν ἐν ἀκαρεῖ τῇ διανοίᾳ, καὶ αὐτὸς οἷς ἂν βουληθεῖν παρίσταται· βασιλέα τοῦ παντός, ἀφ' ὧν ἔχω τὸ καὶ αὐτὸς ἄρχειν τε καὶ δεσπόζειν τινῶν· κριτὴν ὑπάρχειν ἀδέκαστον, ἀφ' ὧν κάμοι τούτου μετέδωκεν· ἀόρατον οὖν τοῖς ἅπασιν καὶ ἀθάνατον, ἀφ' ὧν ἔχω καὶ αὐτὸς τοιαύτην ψυχὴν· δημιουργὸν καὶ κτίστην, ἀφ' ὧν ἂ καὶ ἐμαυτὸν ὄρω κτίζειν δυνάμενον. Ἄλλα πρὸς τούτοις ἐστὶ μυρία δεικνύοντα, καθὼς οἶόντε, τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡμῶν ὁμοιότητα. Τούτου προδήλου τυγχάνοντος, ὅτι ὡςπερ ἡ τῶν ἀνθρώπων εἰκὼν, ὁμοία κατὰ τὸ σχῆμα τυγχάνουσα τῷ ἀνθρώπῳ, δοκεῖ μὲν ἔχειν καὶ πόδας, καὶ κεφαλὴν, ἔχει δὲ τούτων οὐδὲν κατὰ ἀλήθειαν, ἀλλ' ἄχρι μόνου τοῦ σχήματος· οὕτω, μᾶλλον δὲ πέραν τούτων, τὰ ἐμοὶ καθ' ὁμοιότητα τῶν θείων προσόντα, ἐνεργεῖα πρὸς τὰ τῶν ὡς ἀληθῶς θείων οὐκ ὄντων ἐμὲ τοῖς ἄλλοις ἅμα συνυπεστήσατο· ἐγὼ δὲ μεθ' ἧς τοῦ εἶναι καὶ αὐτὸς εἴληφα τὴν ἀρχήν.

Δεῖ μέντοι καὶ τοῦτό σοι, τί ποτέ ἐστι τὸ κατ' εἰκόνα σαφῶς τε καὶ συντόμως εἰς ἐμὴν δύναμιν διελθεῖν. Ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν εἰώθεν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς ἡμᾶς ἡ Γραφὴ περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι, καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐκ τῶν γνωρίμων ἡμῖν ποιεῖν ἐναργῆ. Ὡς οὖν, ὅταν ἀκούης χειρὶ τὸν Θεόν ἐκτετακένας τὸν οὐρανὸν, ἢ γνόφον ὑπάρχειν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀληθῶς χεῖρας ἔχειν νοεῖς τὸν Θεόν, οὐδὲ πόδας (ἀπλοῦν γὰρ τὸ Θεῖον, ὅτιπερ καὶ ἀσώματον), ἀλλ' ἐκ τῶν ἡμετέρων, διὰ μὲν τῆς χειρὸς, οἶδας σημαίνεσθαι τὴν ἐνεργεῖαν, ἐπειδὴ χερσὶν ἡμεῖς ἐνεργοῦμεν· διὰ δὲ τοῦ ποδός, τὴν παρουσίαν, ἐπειδὴ ποσὶν ἡμεῖς οὐπερ ἐθέλομεν ἀφικνούμεθα· καὶ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν τοιοῦτοτρόπων παραπλησίως ἡγή, καὶ οὐχ ἕτεροίως· οὕτως ἐκδεξαι καὶ τὸ τῆς εἰκόνας. Ἡ τοίνυν εἰκὼν τοῦτο δύναται παρ' ἡμῖν τὸν οὐχ ὁρώμενον πολλάκις ἡμῖν ὑποδεικνύει οὐπὲρ ἐστὶ, καὶ διὰ τῆς εἰκόνας παρεῖναι τὸν ἀπόντα νομίζομεν. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ Δεσπότης Θεὸς ἀόρατος παντελῶς, καὶ ἀπερινόητος πάσῃ γενητῇ φύσει καθέστηκε, πρὸς δὲ καὶ ἀνευδεῆς, ἐν εἰκόνι Θεοῦ τὸν ἀνθρώπον εἶναι τῇ κτίσει πεποίηκε, καὶ βασιλέα πάσης ἀπέδειξεν αὐτόν· ἵνα τὴν ἐποφειλομένην αὐτῷ τιμὴν παρ' αὐτῆς ἐν τούτοις, καὶ τῇ περὶ τούτων θεραπείᾳ κομίζοιτο. Καὶ ὅτι μὲν τὰ αἰσθητὰ πάντα πρὸς τὴν τούτου χρείαν σύνθητ... (5) γῆ, θάλαττα, ζώων φύσεις, ἀήρ, ὡμολόγηται. Τάχα δ' ἂν τις προσταίῃ τὸ, καὶ περὶ τῶν ἀγγέλων ταυτὸ τοῦτο φάσκειν ἡμᾶς· οὗς Παῦλος παραπέμφαντες φάσκοντι, Πάντας αὐτοὺς εἶναι λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, αὐτοὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς φιλονεικίας ἀπαλλαξόμεθα. Ὅνπερ τοίνυν τρόπον τῶν κατὰ γῆν τούτων βασιλέων, ὅσαι μὲν εἰσι τῶν πόλεων ὑπήκοοί τε καὶ φίλοι περιέπουσί τε τὰς εἰκόνας αὐτῶν, καὶ τιμὴν αὐταῖς ἅπασαν προσ-

A omnium regem, quod ipse nonnullis dominor et impero; iudicem incorruptum, quia et mihi hoc competit; omnibus invisibilem et immortalem, quia et mihi immortalis anima; creatorem et conditorem, quia ipse quaedam condere valeo. Alia sunt insuper innumera, quæ nostram cum archetypo similitudinem, quoad fieri potest, declarant. Neminem fugit quod imago hominum, ad illorum speciem effecta, pedes quidem habere et caput videtur, reapse autem nihil hujusce generis habet, præter solam figuram. Simili ratione, imo multo fortiori ratione, quæ mihi per similitudinem cum Divinitate competunt, divina natura longe superantur. Nam Deus æternus, et me una cum cæteris ex nihilo protulit; ego autem imaginem meam ex materia quadam fingo quæ mecum simul in lucem prodiit.

ἀπολιμπάνεται. Θεὸς μὲν γὰρ αὐτὸς αἰδῖος ὢν, ἐξ δὲ τὴν εἰκόνα πεποίημαι τὴν αὐτὸς ἐμαυτοῦ ἐξ ὕλης,

Oportet tamen quoque pro viribus tibi breviter et aperte explicare quid sibi voluerit illud *ad imaginem*. Solet quidem Scriptura ea de Deo adhibere quæ apud nos usurpantur, et doctrinam suam per ea illustrare quæ nobis innotescunt. Quod si igitur de Deo audieris, eum manu cælum extendisse, aut caliginem habere sub pedibus suis, noli credere eum re ipsa manibus aut pedibus instructum esse (nam simplex Deus, quia incorporeus); sed humana ratione indicatur per manus operatio, quando ipsi manibus operamur; et per pedes presentia, quando pedibus nos quocumque libuerit conferimus. De omnibus rem se simili modo habere credas et non alio, idem valet et de illo *ad imaginem*. Ea est igitur apud nos virtus imaginis, ut rem, cuius est, vel ab oculis remotam plerumque demonstret, et illius ope vel absentia adesse putemus. Quando igitur Dominus Deus omnino invisibilis et incomprehensibilis, omni creaturæ, imo nulla re indigus hominem ad imaginem suam creavit, et regem omnis creaturæ demonstravit eum; fecit hoc primum ut debitum sibi a creaturis honorem per homines acciperet, ideoque merito cultu coleretur; deinde ut omnibus appareat cunctas res sensibiles, terram scilicet, et mare, et animantium naturas, et aerem, in hominum usum fuisse creata. Quod si quis indignabitur, nos item de angelis profiteri, dimittemus eum ad Paulum dicentem: *Omnes esse administratorios spiritus, in ministerium missos propter eos, qui hæreditatem capient salutis*^a, soluto sic omni contentionis crimine. Quo modo igitur in terris regum subditi et amici imagines eorum reverentur, et eodem eas cultu prosequuntur, quo vel ipsos reges; ita quoque se habent Dei, rerum omnium domini, creaturæ. Qui Creatorem venerantur, imaginem

^a Hebr. 1, 14.

^c Ἰσ. συντέθειται.

quoque magnificiunt, et adhuc nunc eam summo studio amplectuntur. Qui autem a Deo defecerunt, iidem pro viribus ad tollendam imaginem desudant, et nunquam ad saniora revertentur.

ἐπιδείκνυνται· ὅσοι δὲ ἀποστασίαν ἐνόησαν, αὐτοὶ ἐπιθέουσι, καὶ μεθίενται τῆς τοιαύτης γνώμης οὐδέποτε.

Prolatis tamen illis, *Faciamus hominem ad imaginem nostram, et ad similitudinem*, adjecit: *Et habeant principatum piscium, et volatilium, et ferarum terræ, et pecorum*, declarans, quod res omnes homini non vi et necessitate inserviunt, sed quoniam imagini Dei rerum omnium principatus competit.

CAP. II.

VERS. 22. « Et ædificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem: et adduxit eam ad Adam. »

Cum Deus viro majorem vellet, secundum naturam, indere mulieris amorem, efformavit eam ex illo; neque ex parte anteriori, ne videretur quasi adversam ei facere, neque ex parte posteriori, ut ne minus honorata putaretur, sed e latere quod velut medium erat, ut, respectu viri, medium teneret inter honorem et subjectionem.

CAP. III.

VERS. 2. « Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus. »

Serpentem hic appellat Satanam ob vim nocendi, quemadmodum Salvator quoque, *Vidi, inquit, Satanam fulguris instar decidentem e cælo*⁴. Et: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones*⁵, etc.

VERS. 8. « Et aperti sunt oculi amborum et cognoverunt se esse nudos. »

Et aperti sunt, inquit, oculi amborum. Quæri potest unde edoctus serpens hæc futura prædixerit. Quod enim ventura prævidere dæmonibus non competit, certum, cum hoc non nisi Dei proprium, et eorum quibus Deus concesserit. Unde propheta dæmones ita alloquitur: *Nuntiate nobis quæ ventura, et sciemus quoniam dii estis*⁶. Dicam igitur illum, cum prudentissimus sit juxta Scripturæ de ipso effatum, et ex minimis magna, atque ex paucis plura perspicere valeat, ab eis quæ Deus ad Adam protulerat ventura quæque providisse. Hæc enim sic sonant: *De ligno autem cognoscendi bonum et malum, non edetis de illo: qua die autem ederitis ex eo, morte moriemini*. Intellexit ergo, utpote prudens, a nomine arboris quid eveniendum erat: eos scilicet corroborandos esse, cum primum cibo illo fuerint usi. Hoc enim significatur apertis oculis. Corroborato autem in eis nativo torpore, ardens erat eis circa nuptiales voluptates. Quo

ἀγορευσι, καὶ βασιλεύσει προσήκουσαν· οὕτω καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ παμβασιλείως γενομένων Θεοῦ. Οἱ μὲν αἰδουμένους τὴν Ποιητὴν, ἐστερξάν τὴν εἰκόνα, καὶ τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτοῖς σπουδὴν περὶ αὐτὴν εἰσέτι νῦν πάντα τρόπον εἰς τὴν καθαίρεσιν αὐτῆς ἐπιβουλεύου-

Εἰκὼν μέντοι τὸ, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, ἐπήγαγε· *Καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων, καὶ τῶν πετεινῶν, καὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν κτηνῶν*· δεικνύς, ὡς οὐχὶ κατὰ ἀνάγκην αὐτῷ τὰ πάντα, καὶ βίαν ὑπέταξεν, ἀλλ' ὡς ὀφειλομένην εἰκόνα θεῖα τῶν ἀπάντων τὴν ἀρχὴν ἐγκεχείριχε.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

B

« Καὶ ὠκοδόμησε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν πλευράν, τὴν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ εἰς γυναῖκα, καὶ ἔγαγεν αὐτὴν πρὸς τὸν Ἀδάμ. »

Βουλόμενος ὁ Θεὸς πλείονα τῷ ἀνδρὶ κατὰ φύσιν ἐναίνειν τὴν περὶ τὴν γυναῖκα στοργὴν, διαπλάττει μὲν αὐτὴν ἐξ αὐτοῦ, οὔτε δὲ ἐκ τινος μέρους τῶν ἔμπροσθεν· ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς ἀντίστασιν ὡσπερ αὐτῷ διαπλάττειν αὐτὴν· οὐτ' αὖ πάλιν καθαρῶς ἐκ τῶν ὀπισθεν, ἵνα μὴ ἀτιμωτέρα λογίζοιτο· ἀλλ' ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς μεταξὺ πῶς ἐχούσης· ὡς ἂν ἐχουσα πρὸς τὸν ἄνδρα, φαίνοιτο καὶ αὐτὴ τὸ μέσον ἰσοτιμίας τε καὶ ὑποταγῆς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

C « Ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός. »

Ὅφιν ἐνταῦθα τὸν Σατανᾶν, διὰ τὸ βλαπτικόν, ὀνομάζει· καθὼς καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν· *Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*. Καὶ· *Ἴδὸν δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκοραίων, καὶ τὰ ἐξῆς*.

« Καὶ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν. »

Καὶ διηνοίχθησαν, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο. Ζητούμενόν ἐστι, πῶθεν ὁ ὄφις γινώσκῃ, ταῦτα προέφη αὐτοῖς συμβῆσθαι. Ὅτι γὰρ οὐ μέτεστιν αὐτῷ τῆς τῶν μελλόντων προγνώσεως, ἀναντίρρητον, ἐπειδὴ Θεοῦ τοῦτο ἐξείρετον ἴδιον, καὶ ὅσοις ἂν αὐτὸς δωρήσεται. Λέγει γοῦν ὡς πρὸς τοὺς δαίμονας ὁ προφήτης, *Ἀναγγείλατε ἡμῖν τὰ ἐπερχόμενα τί ἐστίν, καὶ γνωσόμεθα ὅτι θεοὶ ἐστε*. Φημὶ τοίνυν, ὅτι φρονιμώτατος ὢν κατὰ τὴν τῆς Γραφῆς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν, καὶ δεινὸς ἐκ μικρῶν μεγάλα, καὶ ἐξ ἐλίγων πολλὰ συνιδεῖν, ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἀδάμ τοῦ Θεοῦ ῥημάτων ἐστοχάσατο τὴν ἀπόβασιν. Ἔχει γὰρ οὕτως· *Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔβλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φύγεσθε ἀπ' αὐτοῦ*. Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Συνῆκεν οὖν ὡς φρόνιμος ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ φυτοῦ τὸ ἀποθνήσκον· καὶ ὅτι τῆς τροφῆς μετασχόντες, ἐνισχύσουσι μὲν ὡς εἰκός· τοῦτο γὰρ λέγει· *διάνοιξιν ὀφθαλμῶν· ἐνισχύσαντες δὲ τὴν φυσικὴν*

⁴ Luc. x, 18. ⁵ ibid. 19. ⁶ Isa. xli, 25.

ἐν αὐτοῖς κέρκωσιν, ἀναζωπυρήσουσι τὴν τῆς γαμικῆς εὐλογίας ἐπιθυμίαν· τούτου δὲ συμβάντος αὐτοῖς, τὰ τῆς αἰσχύνῃς ἐξ ἀνάγκης ἐπισυμβήσεται, καὶ ῥῆξουσιν οὕτως εἰς διάγνωσιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. Ἀλλὰ μὴν, ὡς τὴν ἐνίσχυσιν ἡμῶν, διάνοιξιν λέγειν ὀφθαλμῶν οἶδεν ἡ θεία Γραφή, λέγει ἡ πρώτη τῶν Βασιλειῶν, ὅτι τοῦ Σαουλ ποτε πολεμοῦντος ἀλλοφύλοις, καὶ καταρασαμένου τὸν λαόν, εἰ πρὸ τῆς ἐσπέρας μεταλλάξαι τροφῆς, Ἰωνάθαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦτον οὐκ ἐπακήκοεν. Κίσελθὼν δὲ κατὰ τι μέρος δρυμοῦ, περιτυγχάνει συστρέμματι μελισσῶν, καὶ ἐκτείνας τὸ ἄκρον τοῦ σκήπτρου τοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἐπέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ κηρίον τοῦ μέλιτος, καὶ ἐπέστρεψε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀνέθλεψαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. Ναθὼν δὲ μετὰ τοῦτο τοῦ πατρὸς, φησὶ, τὴν ἀράν, εἶπεν· Ἀπήλλαχεν ὁ πατήρ μου τὴν γῆν. Ἴδε διότι ἐγευσάμην βραχὺ τοῦ μέλιτος τούτου· εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου. Οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων νοήσωμεν τῶν ὀφθαλμῶν τὴν διάνοιξιν. Ὅτι γὰρ αὐτοῖς οὗτοι καὶ πρὸ τῆς βρώσεως οὐκ ἐκέκλειντο, πρόσδηλον. Εἶδε γὰρ, φησὶν, ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρώσιν, καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἰδεῖν. Οὕτω μὲν οὖν κατ' ἐμὴν ἐννοίαν καὶ δόξαν ὁ ὄφρις ἀπὸ τῆς τοῦ ξύλου προσηγορίας ἔγνω ταῦτα τῇ γυναικὶ προσιπεῖν· ἐκακούργησε δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ, Ὅ θανάτω ἀποθανεῖσθε, ψευδάμενος· καὶ τὸ, ὡς θεοί, παρενθείς. Οὐ γὰρ τοῦτο φαγόντες ἐγένοντο, αὐτοῖς αὐτίκα πάθη σαρκός· καὶ κεκυρωσθαι τοῦ θανάτου κατ' αὐτῶν ἀληθῶς τὴν ἀπόφασιν ἔσθον ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῶν διαδοχῆς, διὰ τοῦ πρὸς παιδογονίαν ἐρεθισμοῦ.

« Καὶ ἔρραψαν φύλλα συκῆς, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα. »

Ἐγὼ νομίζω τὸν Δεσπότην Θεὸν ἐνθεῖναι αὐτοῖς τὴν αἰσχύνην μετὰ τὴν παράβασιν, ὡς ἂν καὶ ταύτη πρὸς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἀνακόπτωνται ἐπίδοσιν. Ἔοικε μὲντοι διὰ πάντων περὶ τοῦ ξύλου τῆς συκῆς πεποιῆσθαι πρὸς αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ παράγγελμα. Οὕτε γὰρ ἂν εὐθὺς μετὰ τὴν γεῦσιν, ἐπιγενομένης αὐτοῖς τῆς αἰσχύνῃς, ἐμέλλον τὸ παρὸν δένδρον καταλιμπάνοντες, ἐκπεριμέναι ζητεῖν ἐξ ὅτου σκεπάσονται· καὶ τῆς θείας αἰσθόμενοι παρουσίας, οὐκ ἂν ἑαυτοὺς ὑπ' ἐκεῖνο κατέκρυπτον, περὶ ὃ παρανενομήκεισαν, μὴ ἀθρόον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ σχεδὸν ἐσθίοντες ἔτι καταληφθέντες. Τούτου δὲ νῦν ἐπιμνησθῆναι καιρὸς, ὅτι κατὰ τὴν ἕκτην ἡμέραν ὁ ἄνθρωπος καὶ γενόμενος, καὶ εἰς τὸν παράδεισον εἰσαχθεὶς, ἐδέξατό τε τὴν περὶ τὸ φυτὸν ἐντολήν, καὶ παραβάς, ἐξωρίσθη. Οὕτω γοῦν οὐδενὸς τῶν ἄλλων μεταληφθῶς, ἐπὶ τὴν τούτου γεῦσιν ὑπὸ τοῦ ὄφριος προουράπη.

« Καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, Ζωή, ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώων. »

Ὡσπερ τὸ, Ἄντι τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, τοῦ Ἀδὰμ κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν εἰπόντος, τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τὸν ποιητὴν Θεὸν ἔφησεν εἰρηκέναι· οὕτω καὶ νῦν Μωσῆς ὁ μακάριος τὴν

A quidem facto, necesse erat ut pudore afficerentur, et ad agnitionem boni et mali venirent. Quod autem in divina Scriptura oculos aperiri idem sonet ac corroborari, apparet ex primo libro Regum. Nam Saul cum alienigenas laecisset, et populum adjuravisset, ne quis ante vesperam caperet cibum, Jonathan filius ejus non audivit maledictum. Ingressus igitur nemus quoddam, apiario occurrit, et extendens summitatem sceptri sui quod in manu suae tenebat, iuxit illam in favo mellis, et convertit manum suam ad os suum, et suspexerunt oculi ejus. Cognito autem postea maledicto patris, dixit: *Perturbavit pater meus terram. Vide quoniam gustavi breve quid de melle hoc, viderunt oculi mei*⁷. Similia ergo puteaus primis hominibus evenisse, quando aperti sunt oculi. Quod enim antea clausi non fuerant, manifestum. Nam *vidit mulier, ait, quoniam bonum est lignum ad escam, et quia gratum oculis ad videndum*. Ita, ut opinor et censeo, cognovit serpens ab ipso ligni nomine quæ mulieri prænuntiavit. De semetipso autem mentitur illud: *Non morte moriemini*, haud secus ac illud: *et eritis sicut dii*. Non enim dii effecti sunt, esca sumpta, sed e contrario carnis cupiditates protinus agnoverunt in seipsis, et se reipsa morte damnatos esse ex eo intellexerunt, quod natura ipsorum immutata esset et ad procreandos pueros excitarentur.

ἀλλ' ἀντὶ τούτων τὰ τῆς θνητῆς ἐπέγνωσαν ἐν ἑαυτοῖς αὐτίκα πάθη σαρκός· καὶ κεκυρωσθαι τοῦ θανάτου κατ' αὐτῶν ἀληθῶς τὴν ἀπόφασιν ἔσθον ἐκ τῆς ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῶν διαδοχῆς, διὰ τοῦ πρὸς παιδογονίαν ἐρεθισμοῦ.

C « Et consuerunt folia ficī, et fecerunt sibi succinctoria. »

Credo eos de Dei Domini consilio, violata lege, protinus pudore fuisse confusos, ut vel ideo a peccandi libidine averterentur. Videtur autem per omnia de ligno ficī factum esse ad eos Dei mandatum. Non enim cum escam gustaverant, et rubore afficiebantur, decebat eos statim istud lignum effugere, et circumire ac quærere unde operirentur; ac Dei præsentiam reformidantes, nunquam se illuc confugissent, ubi peccaverant, ni ab eo improvise et prope comedentes adhuc deprehensi fuissent. Notandum est etiam hic hominem sexto die fuisse creatum, et in paradisum introductum, et legi de ligno subjectum, et eodem etiam legem violasse. Nondum enim de alio quovis fructu comederat, cum ad gustandum istud lignum a serpente perductus est.

VERS. 21. « Et vocavit Adam nomen uxoris suæ Heva, eo quod mater esset cunctarum viventium. »

Quemadmodum illud: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, quod Adam ex divina revelatione protulit, ab ipso Deo conditore ab initio dictum asserit Salvator in Evangeliiis*⁸; ita dicitur hic Deus a beato Moyse Adam induisse, quod

⁷ I Reg. xiv, 29. ⁸ Marc. x, 7.

illi per divinam revelationem suaserit sibi loco fo-
riorum vestimenta ex pellibus conficere.

VERS. 22. « Et ait Dominus Deus: Ecce Adam
quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et
malum. »

Gravius his verbis cruciat Adam, ut hac leni
incredulatione quam optime intelligat serpentis fal-
laciā dicentis: *Eritis sicut dii, scientes bonum et
malum*. Quid enim, inquit, adhuc deest Adamo,
ex iis quæ speravit? Integre recepit quæ serpens
de actus ejus exitu nuntiaverat. Ecce igitur amare
didicit quomodo *unus e nobis effectus est*.

« Nunc ergo ne forte mittat manum suam, et
sumat etiam de ligno vite, et comedat, et vivat in
aeternum. »

Jam hinc in posterum recedas, inquit. Non
erat enim quo pacto præcepti divini transgressor,
et per peccatum mortis servitio addictus, adhuc
de ligno vitæ comederet. Hoc enim certa immor-
talium esca, homo autem præbuerat se immortalī
vita indignum.

VERS. 23. « Et collocavit Cherubim, et flam-
meum gladium atque versatilem, ad custodiendam
viam ligni vitæ. »

Cherubim sunt virtutes invisibiles. Quæ cum
custodiendo paradiso præficiantur, speciem referre
singuuntur rhombææ flammeæ ac semper agitatae, C
et ita Adam ab ingressu deterrere.

CAP. IV.

VERS. 4. « Et respexit Dominus ad Abel, et ad
munera ejus; super Cain autem, et super sacrificia
ejus non advertit. »

Quæsierunt quidam hic, qua de causa propheta
vocum significationem permutaverit, sacrificium
fructuum oblationem, et munera ovium oblationem
vocans. At mihi non videntur illæ voces ulla ra-
tione diversa significare, et nonnisi Scripturæ
lingua in varios sensus distingui, cum unum idem-
que utraque designet, juxta illud Pauli utramque
conjungentis: *Ut offerat dona et sacrificia pro pec-
catis*⁹. Cujus tamen rei causas nonnulli afferunt: D
primam, quod animantibus nondum vescebantur
homines; secundam, quod Scriptura solet per
ænigmata ventura adumbrare. Quando igitur, in-
quiunt, sacrificia primum exigenda ac dein respuenda
erant, haud immerito vocatur sacrificium ingrata
Caini oblatio. Neminem autem fugit, quam vanus,
quamque juvenilis hic sermo sit. Nam salutaris
quoque Domini crux dicitur sacrificium: *In con-
summatione sæculorum, ad destitutionem peccati,
per sacrificium suum apparuit*¹⁰. Qui autem, si

A ἐπίνοιαν, τὴν περὶ τὸν Ἀδὰμ τοῦ ἐκ φυλλῶν ἰ-
ἀντὶ τῶν φύλλων χιτῶνας ἑαυτῷ μηχανήσασθαι,
κατὰ θεϊαν ἀποκάλυψιν ἐνδοθεΐσαν, Θεοῦ προσεΐπεν
ἐνέργειαν.

« Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεός· Ἴδού Ἀδὰμ γέγονεν
ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονη-
ρόν. »

Λίαν τοῖς ῥήμασι τούτοις ὠδύνησε τὸν Ἀδὰμ, εἰς
συναίσθησιν αὐτὸν, διὰ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἤθους, μάλι-
στα τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφρατος, ἀγαγὼν, εἰπόντος, Ἔσε-
σθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν. Τί
γὰρ ἐνδεῖ λοιπὸν, φησὶ, τῷ Ἀδὰμ τούτων, ὧν προσ-
εδόκησεν; αὐτοτελεῖ τοῦ ὄφρατος τὴν ἐπαγγελίαν ἐπὶ
τῆς ἐκθάσεως τῶν ἔργων ἐδέξατο. Ἴδού γοῦν ἀκρι-
βῶς μεμάθηκεν, ὅπως γέγονεν εἷς ἐξ ἡμῶν.

« Καὶ νῦν μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ
λάβῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσε-
ται εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἄλλὰ γὰρ ἐντεῦθεν, φησὶν, ἀπίτω λοιπόν. Οὐ γὰρ
οἶόν τε παραβεβηκότα τὴν ἐντολήν, καὶ τὸν θάνατον
διὰ τῆς ἀμαρτίας ἐπισπασάμενον, εἰς τοῦ ξύλου τῆς
ζωῆς μετασχεῖν. Τοῦτο μὲν γὰρ ἀνετος ἀθανάτων
τροφῆ, ὁ δὲ ἀνάξιον ἑαυτὸν ἀπέφηνε τῆς ἀτελευτή-
του ζωῆς.

« Καὶ ἔταξε τὰ Χερουβὶμ, καὶ τὴν φλογίνην
ρομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ
ξύλου τῆς ζωῆς. »

Τὰ δὲ Χερουβὶμ εἰσι δυνάμεις ἀόρατοι. Ταύτας,
φησὶ, δεξαμένας τοῦ παραδείσου τὴν φυλακὴν σχη-
ματίζεσθαι εἰς ρομφαίας ἕβιν φλογώδους τε καὶ
ἀεικινήτου, καὶ τῷ Ἀδὰμ τὴν εἰσοδὸν ἀποκλείειν.

ΚΕΦ. Δ'.

« Καὶ ἐπεΐδεν ὁ Θεός ἐπὶ Ἀβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς
δώροις αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Κάϊν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις
αὐτοῦ οὐ προσέσχε. »

Τοῦτό τινες ἐζητήκασιν, ὅτου χάριν ὁ προφήτης
τὴν χρῆσιν τῶν ὀνομάτων ἐνήλλαξε· θυσίαν μὲν, τὴν
τῶν καρπῶν προσκομιδὴν, δῶρον δὲ, τὴν τοῦ ἀρνίου
προσειπών. Ἐμοὶ μὲν οὖν οὐδέν τι δοκεῖ διαφέρειν,
ἀλλὰ συνήθως κατὰ τὸ τῆς Γραφῆς ἰδίωμα διωρί-
σθαι, ἐν τι καὶ ταῦτῶν ὄντα τὰ συναμφοτέρα, καθὼς
ποῦ καὶ Παῦλος λέγει αὐτὰ συναριθμῶν· *Εἰς τὸ
προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἀμαρτιῶν*.
Ἄς μὲντοι τούτου τινὲς αἰτίας εἰρήκασιν, αἶδε εἰσί·
μία μὲν, ἐπειδὴ μήπω τότε τὰ ζῶα, φησὶ, κατεσφάτ-
τετο· δευτέρα δὲ, ὅτι ἔθος τῇ θεῖᾳ Γραφῇ δι' αἰνι-
γμάτων τὰ μέλλοντα προδηλοῦν. Ἐπειδὴ τοίνυν
ἐμελλε, φησὶ, νομοθετεῖν περὶ θυσιῶν, εἶτα πάλιν
αὐτὰς καταργεῖν, εἰκότως τὴν οὐ δεχθεῖσαν τοῦ Κάϊν
προσφορὰν, θυσίαν ὠνόμασεν. Ὅτι δὲ ψυχρὸς, καὶ
μειρακιώδης οὗτος ὁ λόγος, αὐτόθεν δῆλον· θυσίαν
γοῦν καὶ τὸν σωτήριον τοῦ Κυρίου ὀνομάζει σταυ-
ρόν· *Ἐπὶ συντελείᾳ γὰρ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν
ἀμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται· καὶ*

⁹ Hebr. v, 1. ¹⁰ Hebr. ix, 26.

¹ Ἴσως ἐκ φύλλων.

τοι πῶς ἂν ἀληθοῦς ὄντος ἐκείνου τοῦ λόγου, τῷ αὐτῷ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον ὀνόματι προσηγόρευσε;

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Ἰδόντες δὲ οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι καλαὶ εἰσιν, ἔλαβον ἑαυτοῖς εἰς γυναῖκας ἀπὸ πασῶν, ὧν ἐξελέξαντο. »

Υἱοὺς Θεοῦ κατ' ἐξαιρέτον λόγον τοὺς τοῦ Σήθ ἀπογόνους ὠνόμασεν, ὡς πατὴρ περὶ αὐτοὺς κηδεμονίαν ἐπιδεικνυμένου τοῦ Θεοῦ, καθάπερ οἶμαι καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰακώβ· Υἱοὺς γάρ, φησὶν, ἐγέννησα καὶ ὑψῶσα.

« Ἔσονται δὲ αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη. »

Ἔσονται δὲ, φησὶν, αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἔτη ἑκατὸν εἴκοσι· τουτέστιν ἀλυσιτελής ὁ μακρὸς τοῖς οὕτως ἐμπαθέσιν αἰὼν. Διὸ τὸν βίον αὐτοῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς εἴκοσι καὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἀριθμὸν συντεμῶ. Καὶ γοῦν κατ' ὀλίγον αὐτῶν ὑποτεμνομένων τὴν ζωὴν, εἰς τοσοῦτον αὐτὴν ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν λοιπὸν κατεστήσατο χρόνον. Ταύτη γὰρ μὴν ἡμῶν τῇ ἐκθέσει συμφωνεῖ καὶ Ἰώσηπος, οὕτως εἰπὼν· « Συνετέμετο γὰρ ἤδη τοῖς ἀνθρώποις τὸ ζῆν, καὶ βραχύτερον ἐγένετο μέχρι τῆς Μωσέως γενέσεως, ἑκατὸν ἔτη πρὸς τοῖς εἴκοσι ζήσαντος. » Ἐπειδὴ δὲ ᾤθησάν τινες εἰρησθαι μὲν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐν τῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει τοῦ Νῶε, ὡς ἔκτοτε μετὰ τοσοῦτων ἐτῶν ἀριθμὸν ἐπαχθησομένου (ἐπήχθη δὲ οὗτος ἑξακοσιοστοῦ ἔτους τοῦ Νῶε), συλλογιζόμενοι τὸν χρόνον, ἔφησαν προσηληφέναι τὸν Θεὸν εἴκοσι ἔτεσι τὴν οἰκειαν ἀπόφασιν. Ὅπερ ἐστὶ παντάπασιν ἀτοπώτατον, τοῦ Θεοῦ τὰς τιμωρίας αἰὲ βραδύνοντος, καὶ ἀναβαλλομένου μᾶλλον, οὐ προλαμβάνοντος. Ἐνιοὶ μὲν οὖν προσιέμενοι ταύτης τῆς ἐρμηνείας τὰ πρότερα, καὶ συνομολογήσαντες τὴν προσηκειμένην ἀπόφασιν, τὴν ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὀλέθριον ἀπειλήν, πρὸς τὰ ἐξῆς, τὰ περὶ τῆς τοῦ χρόνου φημι προθεσμίας, ἀντιθεθήκασιν. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τὸ πεντακοσιοστὸν ἔτος τοῦ Νῶε φασὶ ταῦτα πάντως εἰπεῖν τὸν Θεόν, κὰν εἰ προλαβὼν ὁ συγγραφεὺς ἔφη τὸ, Ἦν Νῶε ἐτῶν πεντακοσίων· ὅθεν οὐδὲ πρὸς τὸν Νῶε τὸν Θεὸν αὐτὰ φῆσαι· ἀπολελυμένως δὲ οὕτως ἀπλῶς, ὡς ἐντεῦθεν εἶναι στοχάσασθαι μᾶλλον ἀκόλουθον, ὅτιπερ εἰκὸς, πολλῷ πρότερον καὶ τῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἐτῶν ἐξενηγέχθαι παρὰ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν, ἣν πρὸς τὸν Νῶε εἰπεῖν τὸν Θεόν, καὶ ἐπὶ πέρας ἐθέλειν ἤδη προαγαγεῖν. Οὕτω μὲν οὖν ἐνιοὶ τῆς τῶν τινων ἐρμηνείας ἀποσκευάσασθαι τὸ ἀτοπὸν ἐπειράθησαν. Ἐγὼ δὲ τὸν πολὺν κύκλον παρὲς, πιθανώτερόν τε οἶμαι, καὶ ἀληθέστερον, καὶ παρὰ πῶδα μᾶλλον αὐτὸ προσηρμηνευκέαι· ταύτην μὲν ἀπόφασιν τὴν, Ἔσονται αἱ ἡμέραι αὐτῶν ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη, γενομένην ἐπὶ τῇ πορνείᾳ τῶν ἐκ τοῦ Σήθ, περὶ τῆς τῶν μετέπειτα ζωῆς ἐκδεξάμενος, οὐ περὶ τῶν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ· τὴν

A valeret illa ratio, vocaret hic eodem nomine mortem Domini?

CAP. VI.

VERS. 3. « Videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerant. »

Filii Dei vocantur præ cæteris posteri Seth, ut paternam suam de eis curam Deus indicet, sicut et, ni fallor, quando de filiis Jacob dicit: *Filios genui et exaltavi*¹¹.

VERS. 3. « Erunt autem dies illorum centum viginti anni. »

B *Erunt autem dies eorum centum viginti anni*, hoc est, non est cur diutius vivant, qui istis affectibus inserviunt. Qua de causa ita vitam illorum definiuit, ut nunquam numerum centum viginti annorum superaret. Imminuta est igitur sensim vita, donec post patriarcharum ætatem his finibus tandem terminaretur. Cui interpretationi consentit Josephus, dicens: « Nam abbreviata est hominum vita, et paulatim in brevius coarctata usque ad tempora Moysis, qui centum viginti annos vixit. » Quando autem quibusdam visum est hæc verba de diluvio dicta fuisse anno Noe quingentesimo, quasi illud post centum viginti annos eventurum esset, hoc vero anno Noe sexcentesimo factum est, dixerunt illi Deum consilia sua viginti annos ante statutum tempus prævenisse. Ast istud omnino absurdum, nam supplicia differt Deus semper, ac moratur potius quam properet. Alii igitur, hanc interpretationem quoad priorem partem probantes, et prædicta verba ad exitium hominum per diluvium referentes, posteriorem partem respuerunt, qua tempus prænuntiaretur. Hæc enim, aiunt, non protulit Deus anno Noe quingentesimo, licet paulo superius scriptor dixerit illud: *Erat Noe annorum quingentorum*; nec ideo his ipsum Noe allocutus est; sed absoluta ac adeo generali ratione prolata sunt, et non nisi conjectura intelligi potuerit quid significant; ut, uti decebat, longe ante illos centum viginti annos edita, quæ non prius Noe revelavit quam consilium jam perfecturus esset. Hocce modo conati sunt nonnulli interpretationem illam ab omni crimine liberare. Ego vero seriem hanc indefinitam omittens, verisimilius puto, et verius, ac multo magis obvium dicere, Sententia hæc: *Erunt autem dies eorum centum viginti anni*, spectat ad flagitia filiorum Seth, et vitam eorum definit qui postea fuerunt, non eorum qui ante diluvium aut usque ad diluvium vixerunt. Illa autem alia sententia Dei dicentis, *Delebo hominem, quem feci, a facie terræ*, ideo data quod homines a deterioribus ad deterrima delaberentur, universam rerum omnium per diluvium ruinam intendit.

¹¹ Isa. 1, 2.

Ἡ τὸ, κατοικησάτω ἐν τοῖς οἰκοῖς τοῦ Σήμ ὁ Θεός, ἀντὶ τοῦ, ἵνα ἦ τοιοῦτόν τι τὸ λεγόμενον, ὅτι Εὐ μὲν ποιῆσαι ὁ Θεός καὶ Ἰάφεθ, ἅπασαν μέντοι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν παράσχοι μᾶλλον τῷ οἴκῳ τοῦ Σήμ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Παραγενόμενος δὲ τις τῶν ἀνασωθέντων, ἀνήγγειλεν Ἀβραμ τῷ περάτῃ. »

Περάτην δὲ ἐπωνόμαζον, διὰ τὸ περαιωθέντα τὴν μέσσην τῶν ποταμῶν πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἔλθειν. Περάτης δὲ κατὰ τὴν τῶν Σύρων γλῶτταν Ἑβραῖος προσαγορεύεται· ὅθεν καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος ἅπαν συστάν τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐδέξατο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Λέγει Ἀβραμ, Δέσποτα, τί μοι δώσει; Ἐγὼ δὲ ἀπολύομαι ἄτεκνος. »

Οὐκ εἰμὶ τουτέστι τῆς κοινῆς φύσεως κρείττων ἐγὼ, ἀλλ' ἀνάγκη κάμει τὸν βίον, ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, ὑπεξελθεῖν. Τί τοίνυν μοι τῶν ὑπὸ σοῦ δοθησομένων τὸ ὄφελος ἄπαιδι καθεστῶτι, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ τῶν ἐμῶν οὐ καταλείποντι κληρονόμον;

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Καὶ αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διατηρήσεις ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου μετὰ σὲ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν· περιτμηθήσεται ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν. »

Ἄξιον ζητῆσαι τί δήποτε μὴ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰσραὴλ ἅ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰσαὰκ διδῶσι τὴν περιτομὴν, καίτοιγε μέλλουσαν ἐπὶ ταῖς Παλαιαῖς γίνεσθαι Διαθήκαις. Αἰνιττόμενος, ἐμοὶ δοκεῖ, τὸ εἰς μὲν προπαρασκευῆν τῆς χάριτος αὐτὴν συντελεῖν, αὐτὴν δὲ καθ' ἑαυτὴν οὐχ οἶαν τε εἶναι πρὸς πέρας ἔχειν τὴν εὐλογίαν· οὐδὲ μὴν ἐκ τῆς κατὰ νόμον πολιτείας τέλος δύνασθαι λαβεῖν τὰς ἐπαγγελίας. Τροσούτον γὰρ ἀπέσχον οἱ ὑπὸ τὸν νόμον βιοῦντες εἰς κοινωνίαν σωτηρίας τοὺς ἐθνικοὺς προσλαβεῖν, ὅσον μυριάκις αὐτοὶ πρὸς τὴν ἐκείνων εἰδολωλατρειαν ἐξεκυλίοντο. Τὸ μὲν οὖν ὀκταήμεροις ἔτι οὔσι τοῖς παισὶ προστάξει προσφέρεσθαι τὴν περιτομὴν, ἐδήλωσεν, ὅτι μὴ διδασκαλία τινὸς ἐστὶν ἀρετῆς, ἐπεὶ μὴ δεκτικὴ τοιοῦτου τινὸς μαθήματος ἡ τοιαύτη τέως καθέστηκεν ἡλικία. Σημεῖον δὲ μόνον ὑπάρχειν, διακρίνειν δυνάμενον ἀπὸ τῶν λοιπῶν τοὺς χρωμένους αὐτῇ, καθάπερ βασιλικὴ τις σφραγὶς τοὺς στρατιώτας τῶν ἰδιωτῶν ἀφορίζουσα. Τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ παιδογόνου μορίου κελεῦσαι τοῦτο ποιεῖν, ἐμήνυεν, ὅτι βούλεται πρὸς ὑπόμνησιν αὐτοὺς εἶναι συνεχῶς τῆς περὶ αὐτοὺς ὑπὲρ φύσιν προνοίας, καθ' ἣν τὸ γένος αὐτῶν ἐκ μήτρας στειράς τε καὶ νενεκρωμένης ἤδη τῷ γήρῳ παρὰ πᾶσαν ἀκολουθίαν συνεστήσατο. Περιεῖχέ γε μὴν κατὰ τοῦτο τοῦ Ἰσαὰκ ἡ γέννησις τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αἰνίγμα. Τὸ δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαφόρων ἐθνῶν οἰκέτας αὐτῷ προστάξει περιτεμεῖν, τὸ συμμεθέξειν καὶ τὰ ἔθνη τῶν ἀγαθῶν τῆς

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

« Ἐπότισαν δὲ τὸν πατέρα αὐτῶν οἶνον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. »

* Τὸν Ἰακώβ δοκεῖ ἐννοεῖν· αὐτὸς γὰρ Ἰσραὴλ ὠνομάσθη.

A illud, habitet in domibus Sem Deus, hoc declarare videtur, Deum quidem Japheth benigne suscepturum, sed præcipuo tamen studio domum Sem refuturum.

CAP. XIV.

VERS. 13. « Adveniens autem eorum, qui evaserunt, quidam nuntiavit Abram transitori. »

Transitor dicebatur, quia eos non nisi transactis fluminibus adire poterat. Syriaco sermone significat vox *transitor* idem ac *Hebraeus*, unde omne genus Abram hoc nomine vocatum est.

CAP. XV.

VERS. 2. « Dicit autem Abram : Domine, quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine liberis. »

Non sum scilicet cæteris natura præstantior, sed mihi sicut et cæteris de vita exeundum est. Quid igitur mihi donis tuis opus, cum liberis caream, et hæredem partium mearum non habeam?

CAP. XVII.

VERS. 10. « Et hoc est pactum quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te in generationes eorum : circumcidetur ex vobis omne masculinum. »

Inquirendum est cur nascente Isaac circumcisio detur, et non potius quando Ismael natus est, cum tamen inter Vetera Testamenta annumeranda erat. Hoc innuebat, ni fallor, circumcisionem ad præparandam gratiam valere, per seipsam autem non eam esse quæ benedictionem omnino perficeret. Significabatur præterea conversantibus ad præcepta legis promissiones perfici non posse. Tantum enim aberant legis observatores a perducendis ad salutis partem gentibus, ut vel ipsi millies ad eorum idololatriam delaberentur. Quod autem pueri octo dierum circumcidi jubeantur, declaratur illa nullam virtutem doceri; nam tenella hæc ætas nullius doctrinæ hujusce generis capax. Nihil ergo præter signum est, quo insigniti a cæteris discernantur, quemadmodum regalibus insignibus milites a civibus distinguuntur. Præputium autem ideo jubetur præcidi, ut nunquam meminisse desinant se divina Providentia foværi, qua genus eorum ex utero sterili et annis effeto, præter omne auxilium eduxit. Præbet igitur hæc Isaac nativitas figuram resurrectionis hominum ex mortuis. Ex eo autem quod servi variis de gentibus orti circumcidendi sunt, apparet vel gentes ad bona quæ per promissionem in Christo acciendas esse.

D ἐκ διαφόρων ἐθνῶν οἰκέτας αὐτῷ προστάξει περιτεμεῖν, τὸ συμμεθέξειν καὶ τὰ ἔθνη τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἐν Χριστῷ προκατήγγειλε

CAP. XIX.

VERS. 33. « Dederunt etiam et illa nocte patri suo bibere vinum. »

Hoc de divina Scriptura observandum est, quod A præter peccatum nihil mali nobis inesse sentit; quotiescunque igitur nobis utilia, aut nociva refert, alia quidem laudat, alia vero reprehendit, ut ad illa nos propellere, ab his autem avertere videatur. Quando autem talia narrat, quæ, ut facinus Lot, insonti animo admittuntur, a laudibus æque abstinet et a vituperatione, ne carnales homines et voluptatibus deditos excitet.

CAP. XX.

VERS. 42. « Et vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ, et duxi eam in uxorem. »

Etenim vere soror mea est, filia patris mei est, non autem filia matris meæ.

CAP. XXII.

VERS. 13. « Et ecce aries hærens cornibus in virgulto Sabec. »

Sabec alii remissionem interpretantur; alii arduum, vocem hanc ad arietem referentes. Forsan hoc non aliud, nisi nomen virgulti.

CAP. XXIV.

VERS. 2. « Et dixit Abraham ad servum seniore[m] domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam subter femur meum. »

Quod fecit Abraham hac de causa: non ignorabat circumcisionem ipsi a Deo datam fuisse velut signum quo a cæteris hominibus distingueretur. C Nihil igitur antiquius habebat, quam ut posteri, observata circumcisionis lege, ab externis recederent. Hoc ergo intendens secum reputavit, ni fallor, uxorem Isaac, si apud finitimos quæreretur, utpote genti suæ usque propiorem, vel omnino non, aut non nisi difficillime ab idololatria ad veram fidem deduci posse; sponsam autem ex ipsius patria ac genere desumptam, facillime viri sui moribus consensuram. Præterea recordabatur sane gentes quæ tunc temporis Palæstinam incolebant a Deo fuisse rejectas; nec æquum putabat, si de gente Deo insensa et hostili Isaac conjugem acciperet. Quamobrem præcipit puero ut in circumcisione per Dominum circumcisionis auctorem juret se verba hæc observaturum. Tradunt autem nonnulli puerum D istum eundem esse quem superius Abraham memoraverat dicens: *Filius autem Masec, vernaculæ meæ, iste hæreditabit me*¹⁴. Nam videtur cum illa de causa tanquam hæredem selegisse, quia eum sibi devotissimum et amicissimum per omnem vitam expertus fuerat.

CAP. XXV.

VERS. 22. « Perrexitque ut consuleret Dominum. »

¹⁴ Gen. xv, 2.

Τοῦτο τῆς θείας προσεκτέον Γραφῆς, ὅτι πλὴν ἀμαρτίας οὐδὲν φαῦλον τῶν ἐν ἡμῖν ἡγουμένης, χρηστὰ μὲν ὁσάκις ἂν ἡμῖν ἡ φαῦλά τινα διηγεῖται, προστίθῃσι τοῖς μὲν ἔπαινον, τοῖς δὲ ψόγον· τῶν μὲν ἀπείργουσα, πρὸς δὲ τὰ παρορμῶσα. Ὅταν δὲ τι λέγῃ τῶν τοιούτων, οἷόν ἐστι τὸ τοῦ Λὼτ οὐκ ἀπὸ πονηρᾶς γενόμενον διαθέσεως, ψέγει μὲν οὐδαμῶς, οὐ μὴν οὐδὲ ἐπαινεῖ, τοὺς σαρκικούς καὶ φιληδόνους ὑφορωμένη.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

« Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἀδελφὴ μου ἐστὶν ἐκ πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκ μητρός· ἐγενήθη δὲ μοι εἰς γυναῖκα. »

Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἀδελφὴ μου θυγάτηρ πατρὸς μου ἐστὶ, πλὴν οὐ θυγάτηρ μητρός μου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

« Καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς κατεχόμενος ἐν φυτῷ Σαβὲκ ἐκ τῶν κεράτων. »

Τὸ Σαβὲκ ἄφρασις τινὲς ἐκδεδώκασι· οἱ δὲ, ὄρθιον· ὡς εἶναι αὐτὸ τὸ λεγόμενον περὶ τοῦ κριοῦ. Δύναται δὲ καὶ τὸ φυτὸν οὕτω προσαγορεύεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Καὶ εἶπεν Ἀβραὰμ τῷ παιδί αὐτοῦ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τῷ ἄρχοντι πάντων τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ· Θές τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου. »

Τοῦτο πεποίηκεν Ἀβραὰμ διὰ τόδε· Ἦδει σφραγίδα τὴν περιτομῆν αὐτῷ δεδομένην ὑπὸ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διάκρισιν. Ἐσπούδαζεν οὖν ὅπως καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες ταύτην φυλάττοντες ἐφ' ἑαυτῶν διαμείνωσι. Τοῦτο τοίνυν ἐσπουδακῶς, διελογίσαστο καθ' ἑαυτὸν, ὡς εἰκὸς, ὅτι εἰ μὲν πρὸς τινα τῶν ἐγχωρίων συνάψῃ τὴν κῆδος, ἐγγύθεν ὄντος τῆς κόρης τοῦ γένους, δύσκολος ἢ καὶ ἀδύνατος ἢ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας πρὸς τὴν εὐτέθειαν ἔσται μετάθεσις· εἰ δὲ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος καὶ τοῦ οἰκείου γένους νύμφην ἀγάγοιτο, ῥαδίως αὕτη πρὸς τὰ ἦθη τοῦ ἀνδρὸς μεταρρυθμισθήσεται. Πρὸς δὲ τούτοις ἀναγκαίως καὶ τῆς ἐξενηγεμένης κατὰ τῶν οἰκούντων τότε τὴν Παλαιστίνην ἀποφάσεως ἐπεμέμνητο· οὐκ οὐκ ἔπειτα δεῖν ἐκ τοῦ γένους τοῦ προσκεκρουκότος καὶ πολεμίου Θεοῦ γυναῖκα λαμβάνειν τῷ Ἰσαάκ. Διὰ ταῦτα κελεύει τῷ παιδί τῆς περιτομῆς ἐφαπτομένῳ, κατὰ τοῦ ταύτην δεδωκότος ὁμνύειν περὶ ὧν φησι πρὸς αὐτόν. Τοῦτον δὲ αὐτὸν εἰρήκασί τινες εἶναι, οὐ μνημονεύων ὁ Ἀβραὰμ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλεγεν· Ὁ δὲ υἱὸς Μασέκ τῆς οἰκογενεῦς μου, οὗτος κληρονομήσει με. Καὶ ἀπεικός γε οὐδὲν, βούλεσθαι αὐτὸν τούτῳ τότε χρήσασθαι κληρονόμῳ, ὡς συναναστραφέντι τε αὐτῷ σχεδὸν καὶ εὐνουστάτῳ παρὰ πάντα τὸν βίον γεγενημένῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

« Ἐπορεύθη δὲ πυθέσθαι παρὰ Κυρίου. »

Ἐπορεύθη εἰς τόπον δηλονότι τινά, ἐν ᾧ περὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιφαίνεσθαι τὸν Θεὸν πολλάκις συνέβαινε. Τινὲς δὲ αὐτὴν παρὰ τὸν Μελχισεδέκ ἔφασαν πεπορεύσθαι. Ἔστι δὲ οὐκ ἀπίθανον· ἦν γὰρ αὐτὸν εἰκὸς ἔτι καὶ περιεῖναι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'

« Καὶ ἐνεκότει Ἡσαῦ Ἰακώβ περὶ τῆς εὐλογίας, ἧς εὐλόγησεν αὐτὸν Ἰσαὰκ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Εἶπε δὲ Ἡσαῦ ἐν τῇ διανοίᾳ· Ἐγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρός μου, ἵνα ἀποκτείνω Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου. »

Τοῦ Ἡσαῦ κατὰ διάνοιαν τὸν φόνον τοῦ Ἰακώβ μελετῶντος, πῶς ἔφησε τὸ, Ἀπηγγέλη δὲ τῇ Ρεβέκκα τὰ ῥήματα ταῦτα; Φημι τοίνυν, ὅτι διὰ τὸ σύνηθες εἶναι τῇ θείᾳ Γραφῇ τὰς τῆς ψυχῆς διαθέσεις εἰς λόγους πολλάκις καὶ φωνὰς σχηματίζειν, καὶ ταῦθα τοῦτο ἐποίησε.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'

« Καὶ ἰδοὺ κλίμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῆ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῇ. Ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς· καὶ εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ τοῦ πατρός σου. Μὴ φοβοῦ· ἡ γῆ ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ' αὐτῆς, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματί σου. »

Ἡνίττετο δὲ διὰ τούτων, καὶ τὸν Ἰακώβ ἐξεδίδασκεν οὐ μόνον τὸ τοὺς ἀγγέλους ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς εἶναι χώρῳ, τῷ ὑπουρανίῳ φημι, ἀλλὰ καὶ τὸ μόνον τοῖς πᾶσιν ἄνωθεν ἐφεστάναι τὸν Κύριον, ἀγγελικαῖς δυνάμεσι τὰ καθ' ἡμᾶς διοικούμενον, καὶ μηδὲν ἀπρονόητον τῶν τῆδε ὡς ἔτυχε νομίζειν φέρεσθαι· μὴ τοίνυν δεῖν διὰ τοῦτο μηδὲ αὐτὴν τὴν ἐκδημίαν ὀκνεῖν· οὐ γὰρ πείσεσθαι τι δυσχερὲς ἐν αὐτῇ. Καὶ γὰρ εἶναι τὸν ἐμφανισθέντα νῦν αὐτῷ τοῦτον ἐκεῖνον τὸν πατρῶον Θεόν, καὶ οὐχ ἕτερον, ὅς ἐπαγγέλλεται σαφῶς αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ τῆς ἐφ' ἧς νῦν καθεύδει γῆς τὴν κατάσχεσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'

« Λάβαν δὲ ᾤχετο κεῖραι τὰ πρόβατα αὐτοῦ· ἔκλεψε δὲ Ῥαχὴλ τὰ εἰδῶλα τοῦ πατρός αὐτῆς. »

Ἔοικέ πως ὅσον ἐκ τῶν εἰκότων ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐνεσσι συλλογίσασθαι, τῇ θεοσεβείᾳ μὲν προσεσχηκέναι μᾶλλον τὴν Λείαν, καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Ἰακώβ ἠκολουθηκέναι· τῇ περὶ τὰ εἰδῶλα δὲ δόξῃ τοῦ πατρὸς τὴν Ῥαχὴλ ἐμμεμενηκέναι. Καὶ γοῦν ὕφελομένη ταῦτα φαίνεται κατὰ τὸν τῆς ἀποδημίας καιρὸν, οὐκ ἐπὶ τῷ συντρίψαι καὶ ἀπολέσαι, καθὼς ὑπελάμβανον ἔνιοι (οὐκοῦν οὐδὲ συνέτριψεν ἐξ ἀρχῆς), ἀλλ' ἐπὶ τῷ μεθ' ἑαυτῆς ἔχειν αὐτά. Δοκῶ δὲ μοι καὶ τὸν Θεὸν διὰ τοῦτο τὴν τε στειρώσειν λύσαι τῇ Λείᾳ ταχέως, καὶ τὸ τῷ ἀνδρὶ συνταφῆναι· χαρίσασθαι· καθάπερ τῇ Σάρρᾳ μετὰ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσαὰκ τῇ Ρεβέκκα φαίνεται δωρησάμενος. Ὡν οὐδέτερον ὑπάρχει παραπλησίως ἔγνωμεν τῇ Ῥαχὴλ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'

« Εἶδε δὲ, ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν· καὶ ἤψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησε τὸ πλά-

Adivit, ut videtur, locum quemdam, quo Deus ipsis apparere solebat. Dicunt etiam plures eam ad Melchisedech accessisse. Nec hoc absurdum. Non est enim cur eum tunc jam defunctum dixeris.

CAP. XXVII.

VERS. 41. « Oderat ergo Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater. Dixitque in corde suo: Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum. »

Esau eadem Jacobi in mente agitante, quo pacto dictum est illud: *Nuntiata autem sunt Rebecca verba hæc?* Dicam igitur, Scripturæ sacræ hoc mori esse ut animæ affectus verba et voces vocet; quod et hic factum est.

CAP. XXVIII.

VERS. 12. « Viditque scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam; [13] et Dominum innixum scalæ dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham Deus Isaac et patris tui: ne timeas; terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo. »

Innuit his verbis, et Jacobum docet, non modo angelos eandem frequentare regionem ac nos, eam scilicet quæ sub cœlis est, sed etiam Deum rebus omnibus solum de cœlo præesse, et ministerio angelicarum virtutum humana dirigere, ita ut nihil hic in terris casu et absque divino Numine fieri credamus. Non dubitet igitur Jacob vel in exsilium abire; exsulem enim opprimet nulla necessitas. Nam qui hæc ipsi revelat, idem ille Deus patrum, et non alius. Qui etiam præterea manifestius declarat ipsum posterosque ejus terram occupaturos super quam dormiebat.

CAP. XXXI.

VERS. 19. « Eo tempore ierat Laban ad tondendas oves, et Rachel furata est idola patris sui. »

In quantum ex historia conjicere licet, videtur Lia pietati diligentius inserviisse, atque hac de causa consensisse Jacobo: Rachel vero patriæ de idolis opinioni diutius adhæsisse. Ideo enim, dum fugiebat, idola furata est, non ut ea frangeret ac dissiparet, quamvis hoc nonnulli sentiant (nam non nisi serius perfregit ea), sed ut ea secum retineret. Credo igitur ego hanc fuisse causam cur Deus citius Lia sterilitatem solverit, illamque concesserit una cum viro suo consepeliri: ita enim fuerat, largiente Deo, Sara cum Abraham, et Rebecca cum Isaac consepulta. De Rachel autem certum est illam nunquam fuisse tantis muneribus auctam.

CAP. XXXII.

VERS. 25. « Et vidit quod eum superare non posset: et tetigit nervum femoris ejus, et statim emar-

cuit nervus femoris Jacob in pugna cum eo. » Α τος τοῦ μηροῦ Ἰακώβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. »

Formidine fracto Jacobo, immisit Deus hanc visionem ut animam justī reficeret. Illud quidem, vidit quia non valet erga ipsum Jacobum, quasi dicat, intellexit adversarium ab ipso superari; voluerat enim Deus tali ratione cum eo colluctari, atque etiam inferior videri. Illud, tetigit latitudinem femoris colluctantis, ut per hunc dolorem, nī fallor, memoriam hujus visionis Jacob usque retineret.

VERS. 26. « Dixitque ad eum: Dimitte me: jam enim ascendit aurora. Respondit, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. »

Et dixit ei: Dimitte me; ascendit enim diluculum. Manifestum, quod his verbis Deus Jacobi menti revelavit, non alium esse qui apparebat, nisi Deum. Non erat autem fas Deum ab hominibus conspici. Unde, nī fallor, intelligens hoc beatus Jacob: Non te dimittam, inquit, nisi me benedixeris. Cui autem Deus: Non vocabitur ultra nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Sicque nomen imponendo luce clarius declarat quis sit ipse.

VERS. 27, 28. « Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Jacob. At ille: Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam, si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praevaleris? »

Israel interpretatur videns Deum. Quia invaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris. Quibus revelat manifestius cur visio facta sit. Non poterit enim homo eum superare, quem nec Deus vincere valuit.

VERS. 28. « Interrogavit eum Jacob Dic mihi, et dixit: quo appellaris nomine? Respondit: Cur quaeris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco. »

Deinde volentem quoque nomen apparentis scire reprehendit, quasi plus aequo rogaret; ac demum ad modestiora revocatum benignius benedicit. Quapropter miratus rem patriarcha adjecit: Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. Profitetur se, cum Deum aperte intueri meruerit, D

CAP. XXXIII.

VERS. 7. « Responderunt fratres ejus: Nunquid rex noster eris? aut subjiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum atque sermonum, invidiæ et odii fomitem ministravit. »

Haud immerito causas explicat cur Josepho fratres tantum inviderent. Prima quidem, peculiare patris in eum studium: quod criminibus restinguere aggressi sunt, sed frustra, quia Jacob jam senex, et

Ἐπιταθέντος τοῦ φόβου τῷ Ἰακώβ, καὶ ταύτην ὁ Θεὸς ἐποίησατο τὴν ἐπιφάνειαν, ψυχαγωγῶν τὸν δίκαιον. Τὸ μὲν οὖν, Εἶδεν ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰακώβ, τουτέστιν, Ἐλαττοῦσθαι αὐτοῦ συνῆκε τὸν προσπαλαίοντα· οὕτω δηλονότι κατὰ τὴν πάλην προσενεχθέντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ νικᾶσθαι μᾶλλον πως προσποιησαμένου. Τὸ, ἤψατο δὲ τοῦ μηροῦ αὐτοῦ τοῦ προσπαλαίοντος, ὡς ἂν, οἶμαι, διὰ τῆς ὀδύνης ἔμμομος ἢ μνήμη τῷ Ἰακώβ τῆς ὄψεως παραμένη.

« Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀποστείλον με· ἀνέβη γὰρ ὁ ἥρθρος. Ὁ δὲ εἶπεν, Οὐ μὴ σε ἀποστείλω, ἐὰν μὴ με εὐλογῆσῃς. »

Καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀποστείλον με· ἀνέβη γὰρ ὁ ἥρθρος. Εὐδελον, ὅτι διὰ τῶν εἰρημένων γινῶσιν αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ τοιαύτην ὁ Θεὸς ἐναπέθετο, ὡς ὁ ἐπιφανείς οὗτος εἶη ὁ Θεός. Οὐ θέμις δὲ ὑπ' ἀνθρώπων ὀραθῆναι Θεόν. Ὅθεν, οἶμαι, συνεῖς τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ, Οὐ μὴ σε ἀποστείλω, φησὶν, ἐὰν μὴ με εὐλογῆσῃς. Ὁ δὲ Θεὸς πρὸς αὐτόν· Οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραήλ ἔσται τὸ ὄνομά σου. Καὶ διὰ τῆς τοῦ ὀνόματος θέσεως, ὅστις ἔστιν ὁ ἐπιφανείς αὐτῷ κατεμήνυσε.

« Εἶπε δὲ, Τί τὸ ὄνομά σου ἔστιν; Ὁ δὲ εἶπεν, Ἰακώβ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ, Οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' ἢ Ἰσραήλ ἔσται τὸ ὄνομά σου· ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός. »

Ἰσραήλ ὁ ὀρῶν Θεόν ἐρμηνεύεται. Ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός ἔση. Ἐγνώρισεν αὐτῷ διὰ τούτων σαφῶς τῆς ὄψεως τὴν αἰτίαν. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων σοῦ περιέσται, φησὶν, οὐ γὰρ οὐδὲ ὁ Θεὸς περιγέγονεν.

« Ἡρώτησε δὲ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν, Ἀπάγγειλόν μοι τὸ ὄνομα. Καὶ εἶπεν, Ἴνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς σὺ τὸ ὄνομά μου; Καὶ εὐλόγησεν αὐτὸν ἐκεῖ. »

Εἶτα ζητήσαντι γινῶσαι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιφανέντος, ἐπιτιμᾶ λοιπὸν, ὡς τοῦ δέοντος πλεονάζοντι. Καὶ πρὸς μέτριον ἐπανάγων, εὐλαβέστερον ἀπεργάζεται. Διὸ καὶ θαυμάζων ὁ πατριάρχης ἐπήγαγεν· Εἶδον γὰρ Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχὴ. Λέγει γὰρ, ὅτι Καὶ ἐναργῶς οὕτω Θεὸν ἰδεῖν καταξιωθείς, ὅμως οὐδεμίαν, ὡς τοσοῦτον πλησιάσας, βλάβην ὑπέμεινα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

« Εἶπαν δὲ αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, Μὴ βασιλεύων βασιλεύσης ἐφ' ἡμᾶς, ἢ κυριεύων κυριεύσης ἡμῶν; Καὶ προσέθεντο ἔτι μισεῖν αὐτὸν ἕνεκεν τῶν ἐνυπνίων αὐτοῦ, καὶ ἕνεκεν τῶν ῥημάτων αὐτοῦ. »

Ἀναγκαίως τὰς αἰτίας τοῦ μίσους τοῦ κατ' αὐτοῦ προεκτίθεται. Καὶ πρῶτον μὲν λέγει τοῦ πατρὸς αὐτῶν τὸ περὶ αὐτὸν φίλτρον ἐξαίρετον· ὃ καὶ βουληθέντες ἀμβλῦναι διαβολαῖς, οὐκ ἐξίσχυσαν, τοῦ

ἢ Ὅ ἐστὶ θαυμαστὸν πρόκειται ἐν ταῖς τοῦ Ἄλδου ἐκδόσιν.

Ἰακώβ ἐν γήρῃ γενομένου, καὶ πλεόν ὑπεραγαπῶν· τὸς αὐτόν· δευτέραν δὲ καὶ τρίτην αἰτίαν λέγει τοῦ μίσους, τὰ ἐνύπνια.

« Εἶδε δὲ ἐνύπνιον ἕτερον, καὶ διηγήσατο αὐτὸ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ· καὶ εἶπεν, Ἴδου ἐνυπνιάσθη ἐνύπνιον ἕτερον· ὡσπερ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ ἑνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με. »

Οὐδὲν παράδοξον, εἰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τελευτήσας, σὺν τῷ ἡλίῳ καὶ τοῖς ἀστροῖς τοῖς ἑνδεκα καὶ τὴν σελήνην ἔδοξεν αὐτὸν προσκυνούσαν ὄραϊν. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐ διαπαντὸς ἐξισάζει πρὸς ἀκρίβειαν τοῖς πράγμασι τὰ ἐνύπνια· πολλὰς δὲ καὶ λίαν ἐκτόπους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παρέχεται τὰς ἐξαλλαγάς. Ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐ πάνυ τὸ γεγονὸς ὑπάρχει παράλογον, τῷ τε τὰς ἄλλας μητέρας τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ περιεῖναι, καὶ τῷ τὴν Ῥαχήλ αὐτὴν, καὶ εἰ ἐνεργεῖα μὴ προσεκύνησεν αὐτὸν διὰ τὸ προτελευτῆσαι, ἀλλὰ δυνάμει γε οὐδὲν ἤττον ἐν τῷ Ἰακώβ τοῦτο πεποίηκεν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ΄.

« Ἐγένετο δὲ ἡνίκα ἔτικτε, καὶ τῆδε ἦν δίδυμα ἐν γαστρὶ αὐτῆς. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τίκτειν αὐτὴν, ὁ εἷς προεξήνεγκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ· λαβοῦσα δὲ ἡ μαῖα, ἔδησεν ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὸ κόκκινον, λέγουσα, Οὗτος ἐξελεύσεται πρῶτος. Ὡς δὲ ἐπισυνῆγαγε τὴν χεῖρα, καὶ εὐθὺς ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ἡ δὲ εἶπε, Τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός; Καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Φαρές. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐφ' ὃν ἦν ἐπὶ τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κόκκινον· καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ζαρά. »

Διδύμων ὄντων τῶν τικτομένων, τοῦ ἑνὸς τὴν χεῖρα προεξενεγκόντος, ἡ μαῖα τῷ δακτύλῳ κόκκινον περιῆψεν, ὡς ἂν μὴ περὶ τὴν λοιπὴν αὐτῶν θεραπείαν ἀσχοληθεῖσα, τὸν πρωτότοκον ἀγνοήσῃ. Ἐπειδὴ δὲ αὐθις ἐπισυνάγοντο, ἐκείνου τὴν χεῖρα, προεξῆλθεν ὁ δοκῶν τεχθήσεσθαι ὕστερον, θαυμάσασα, φησὶν, ἡ μαῖα τότε, Τί διεκόπη διὰ σὲ φραγμός; ἔφησεν ἐπ' αὐτῷ· τουτέστιν, ὅτι καθάπερ τι διατείχισμα τὴν τάξιν διατεμόμενος, ἐτέχθη παραδόξως πρότερος τοῦ προτέρου. Καὶ Φαρές αὐτόν, ὡς ἀπὸ τοῦ συμβάντος ἐπονομάσασα, Ζαρά τὸν ἕτερον προσηγόρευσε. Ἐσημαίνεται μὲντοι καὶ διὰ τούτων τὰ μέλλοντα. Καὶ ὁ Φαρές τὰ πρῶτα λαμβάνει πρὸ τοῦ Ζαρά τεχθεὶς, διὰ τὸ μέλλειν ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν ἀναδείκνυσθαι. Ταύτην γε μὴν τὴν κατὰ τὸν Ἰουδαῖον πᾶσαν ἱστορίαν μεταξὺ τῆς περὶ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Μωσῆς παρενέβαλεν, οὐ μόνον διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γενέσθαι χρόνους αὐτῆν· ἢ οὕτω γε ἂν ἡμῖν καὶ ἄλλα γενόμενα πάμπολλα διηγήσατο· ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μάλιστα τῆς πάσης αὐτοῦ συγγραφῆς ταύτην εἶναι τὸ κυριώτατον, καὶ πρὸς τὸν σύμπαντα σκοπὸν ἀναγκαιοτάτην αὐτῷ ταύτης εἶναι τὴν ἐκθεσιν. Ἡ γὰρ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γενεαλογία, διὰ τὸν Φαρές ἐπὶ τὸν Ἰουδαῖον τὸν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ἀναφέρεται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔμελλον Ἰουδαῖοι βλασφαινοῦντες τῇ ἐν Χριστῷ τῶν ἐθνῶν σωτηρίᾳ, πολεμεῖν τῷ κηρύγματι, καὶ διαβάλλειν τὸ

A majori enim charitate diligebat. Secunda et tertia causa, somnia.

VERS. 8. « Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait : Vidi per somnium, quasi solem, et lunam, et stellas undecim adorare me. »

Licet mater tunc jam defuncta fuerit, non absurdum si cum sole et undecim stellis, luna quoque eum adorare visa est. Non enim per omnia respondent usque rebus somnia. Multis enim et gravissimis etiam rationibus, quam sæpissime inter se dissentiunt. Hic tamen non tanta occurrit difficultas, cum cæteræ fratrum matres adhuc superessent, et ipsa Rachel, quamvis reipsa eum, utpote mortua, adorare non potuerit, virtute nihilominus hoc in Jacob faceret.

CAP. XXXVIII.

VERS. 27-30. « Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero. Atque in ipsa effusione infantium, unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens : Iste egredietur prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter, dixitque mulier : Quare divisa est propter te maceria? Et ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares. Postea egressus est frater ejus, in cujus manu erat coccinum : quem appellavit Zara. »

Cum gemelli parerentur, et unus manum præferret, ligavit obstetrix super digitos ejus coccinum, ne reliquis muneris sui curis distracta primogenitum ignoraret. Quando autem, contrahente illo rursus manum, frater exiit qui posterior egressurus videbatur, rem mirata obstetrix dixit : Quid divisa est propter te maceria? Habuit hæc de illo quia, mutato ordine velut divisa maceria, præter opinionem posterior priori loco partus fuerat. Phares vocavit eum ab eis quæ facta fuerant, et alterum Zara nominavit. Innuebantur etiam his quæ ventura erant. Nam Phares primogenita obtinuit ante Zara partus, quia ex genere ejus processurus erat secundum carnem Christus Jesus, rerum omnium Deus. Hanc autem de Juda narrationem inseruit Moyses historiæ Josephi, non solum quia circa eadem tempora res illæ evenerunt (alioquin referenda fuissent vel innumera alia) ; sed quia in tota Scriptura nihil occurrit quod majoris momenti sit, et cum præcipuo sacræ paginae fine arctius cohæreat. Nam genus Christi secundum carnem reperitur per Phares a Juda filio Israel. Quando igitur Judæi, salutem gentium indigne ferentes in Christo perficiendam, prædicationem rejecturi, et Evangelium incusaturi erant, quasi non nisi homines ignobiles et viles et immundos in suos admitteret, merito confutat propheta hæc li-

storia gentem illam de nobilitate sua tam superbam, quamvis ex Chanaanæa matre orti fuerint. Ita quoque docet gentes recte fuisse servatas. Manifestum enim quod et cæteri patriarcharum Chanaanæas uxores duxerunt. Unde enim alioquin accepissent? Moyses autem illud de Juda tantum memoravit, quia gens hæc reliquis multo præstantior, et ut omnibus innotesceret Dominum nostrum Jesum Christum ex hac meretricis progenie carnem suam sumpturum esse. Non erat igitur cur gentiles propter ignobilitatem generis respiceret, potius quam eos propter morum nobilitatem admitteret.

νημένον φαίνεσθαι· καὶ δικαίως μὴ διὰ τοῦτο τοὺς ἐθνικοὺς μᾶλλον ἀποστρεφόμενον, ἢ διὰ τῶν τῶν τρόπων εὐγένειαν προσιέμενον.

CAP. XXXIX.

VERS. 2. « Et erat Dominus cum Joseph; et erat vir in cunctis prospere agens: habitavitque in domo domini sui. »

Et fuit Dominus, ait, cum Joseph: et fuit vir, addit, feliciter perficiens quodcumque aggressus fuerit.

CAP. XLII.

VERS. 24. « Avertitque se parumper ab eis, et levit Joseph: et reversus locutus est ad eos. Et tulit Symeonem, et illum ipsis præsentibus ligavit. »

Ligavit præ cæteris Symeonem, vel quod hic ipsi infensissimus fuerat, vel potius quia cum Ruben fratribus præstabat, ideoque vehementius moverentur C ad fovendum desiderati Benjaminis iter.

CAP. XLVII.

VERS. 31. « Et ille: Jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, adoravit Israel Deum, conversus ad summitatem virgæ ejus. »

Jamjam moriturus Jacob, hortatur Joseph ut patrem in sepulcro majorum in terra Chanaan sepeliat. Quo juramento lætus senex, et certus exinde promissiones fore explendas, existimavit sibi Deo gratias agendum esse. Putans autem rem non decere, si hoc lecto stratus faceret, se erigere conatur, et baculo manibus innixus eoque fultus adorationem suam perficit. Nam illud, *adoravit super summitatem virgæ ejus*, hoc significat. Perperam itaque quibusdam visum est illum super virgam adoravisse, tanquam super figuram crucis. Non scriptum est enim: Adoravit summitatem virgæ ejus; sed, *Adoravit super summitatem virgæ ejus*. Similiratione se habet illud secundi (tertii) libri Regnorum: *Et adoravit rex David super cubile*¹⁵. Nam hic David lælitia quoque elatus quod ante mortem Salomonem vidisset super thronum sedentem, movetur ad vehementiores Deo gratias exhibendas; at senio debilitatus, adorationem suam capitis cultu

Εὐαγγέλιον, ὡς δυσγενεῖς καὶ ἀκαθάρτους καὶ ἀποβλήτους ἀνθρώπους ἀπλῶς εἰσδεχόμενον, καλῶς ὁ προσφίτης διὰ τῆσδε τῆς ἱστορίας ἐκείνους μὲν ἐπ' εὐγενεῖα πεφουσημένους εἰκῆ, διελέγχει, Χαναναίους ἐξ ἡμισείας τυγχάνοντας· τὰ δὲ ἔθνη, καὶ λίαν εἰκότως δείκνυσι σεσωσμένα. Πρέδηλον μὲν γὰρ, ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατριαρχῶν Χαναναίας ἠγάγοντο. Πόθεν γὰρ ἔλαβον ἄλλοθεν; Ὁ μέντοι Μωσῆς μόνῃ τῇ μνήμῃ τῇ κατὰ τὸν Ἰουδαὶν ἠρκέσθη, διὰ τε τὸ τὴν φυλὴν ταύτην ἀπασῶν γενέσθαι προτιμωτέραν, καὶ ὥστε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐκ πορνείας συστάσης τὸ κατὰ σάρκα γεγεννημένον, μᾶλλον ἀποστρεφόμενον, ἢ διὰ τῶν τῶν

B

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

« Καὶ ἦν Κύριος μετὰ Ἰωσήφ· καὶ ἦν ἀνὴρ ἐπιτυγχάνων· καὶ ἐγένετο ἐν τῷ οἴκῳ παρὰ τῷ κυρίῳ τῷ Αἰγυπτίῳ. »

Ἦν δὲ Κύριος, φησὶ, μετὰ Ἰωσήφ· καὶ ἦν ἀνὴρ, φησὶν, ὧν ἐπετήδευεν εὐστοχῶν

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

« Ἀποστραφεῖς δὲ ἀπ' αὐτῶν, ἐκλαυσεν Ἰωσήφ· καὶ πάλιν προσῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ εἶπεν αὐτοῖς. Καὶ ἔλαβε τὸν Συμεὼν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐναντίον αὐτῶν. »

Ἐδησεν ἐξ ἀπάντων τὸν Συμεὼν, ἢ ὡς πεπολεμηκότα πλέον αὐτῷ, ἢ μᾶλλον ὡς τῶν ἄλλων ὄντα μετὰ τοῦ Ῥουβὶμ τιμιώτερον, καὶ δυνάμενον αὐτοῖς ἐπανάγκασμα γενέσθαι πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου Βενιαμὴν παράστασιν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

« Εἶπε δὲ αὐτῷ, Ὅμοσόν μοι. Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ· καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ. »

Μέλλον τελευτᾶν ὁ Ἰακώβ, παρακαλεῖ τὸν Ἰωσήφ, ἵνα ἐν τῷ τάφῳ τῶν πατέρων, ἐν γῆ Χαναάν τὸν νεκρὸν. . . ἠσθεὶς ὁ πρεσβύτης, καὶ πληροφορίαν περὶ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐντεῦθεν λαθὼν, ῥήθη χάριν Θεῷ δεῖν καθομολογήσαι. Μὴ νομίσας δὲ πρέπειν αὐτῷ κατακεκλιμένῳ ταύτην ποιήσασθαι, βιάζεται μὲν ἑαυτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν, ἐπιστηριχθεὶς δὲ καὶ ἐπαναπαυσάμενος τῇ ἐν χερσὶ βακτηρίᾳ, πληροῖ τὴν προσκύνησιν. Τὸ γὰρ, *Προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ*, τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὡς τινες ἀπλῶς ἐφαντάσθησαν, ὅτι τῇ ράβδῳ προσκυνήσας, ἐν αἰνίγματι τῷ σταυρῷ προσεκύνησεν. Οὐδὲ γὰρ οὕτω γέγραπται, ὅτι Προσεκύνησε τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ, ἀλλὰ, *Προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ράβδου αὐτοῦ*. Ὅμοιον δὲ τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν· *Καὶ προσεκύνησεν ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ*. Κἂν τούτοις γὰρ ὁ Δαβὶδ ὑπερησθεὶς, ἐφ' οἷς ἐτι ζῶν ἐθεάσατο τῆς βασιλείας ἐπιθάντα τὸν Σολομῶντα, πρὸς εὐχα-

¹⁵ III Reg. 1, 47.

¹ Ἰσ. Θάψῃ· ὑπερησθεὶς, ut infra de Davide.

ριστιαν μὲν τοῦ Θεοῦ κινεῖται θερμότερον, ἡττηθεὶς δὲ τῷ γήρα, τῇ τῆς κεφαλῆς ἐπικλίσει πληροῖ τὴν προσκύνησιν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κλίνης, ἢ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς κλίνης.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

« Ρουβίμ πρωτότοκός μου, σὺ ἰσχύς μου, ἀρχὴ τέκνων μου, σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης. »

Ρουβίμ πρωτότοκός μου, καὶ ἀρχὴ τέκνων μου, τουτέστιν ὁ πρῶτος ἐξ ἐμοῦ γεννηθεὶς, καὶ ἐν ᾧ πρώτῳ τεχθέντι τὸ ἰσχυρὸν καὶ τὸ ἀκατάλυτον ἔσχον, τῇ διαδοχῇ πρὸς τὸ φθαρτὸν καὶ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἀνταγωνισάμενος. Σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης.

« Ἐξύβρισας, ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσης. »

Ἐξύβρισας ἀκαθέκτως, ἀντὶ τοῦ ἀλογίστως, καὶ θερμότερον τοῦ δέοντος πρὸς πρᾶξιν παράνομον ὀρμήσας, ἐξήμαρτας. Βούλεται δὲ εἰπεῖν τὴν γενομένην ἀθέσμως κοίτην πρὸς Βάλλαν. Τοῦ μέντοι μέλλοντος ἐπάγειν, συνετώτατα λίαν αὐτοῦ προτάττει τὸ, ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσης· πρὸ τῆς κατηγορίας καὶ τῶν ἐλέγχων ἐξαρκάζων ὡσπερ αὐτὸν τῆς ὀφειλούςσης, ὅσον ἐπὶ τῷ τοῦ πλημμυληθέντος τολμήματι, δικαίως ἐπαχθῆναι κολάσειος. Διὰ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ αὐτὸν λόγου τοιαύτην ἐποιήσατο κατασκευαστικὴν ἱκανῶς πρὸς τὸ τῆς παραιτήσεως εὐλογον. Τὸ οὖν, ὡς ὕδωρ μὴ ἐκζέσης, τοῦτο φησιν, ὅτι Μὴ γένοιτό σοι διὰ τὸ συμβᾶν σοι περὶ τὴν τοῦ πατρὸς σου κοίτην ἐκ προπετείας πλημμύλημα, τῆς πρὸς ἐπίδοσιν τοῦ γένους εὐλογίας ἀποπεσεῖν. Μὴδὲ δοίης ὑπὲρ τούτου δίκην, τὸ μὴ γενέσθαι πατήρ, ἀποφυγέντος τοῦ τῆς φύσεως ἐν σοὶ καὶ ἀποσβεσθέντος πρὸς παιδοποιίαν θερμοῦ, παραπλησίως ὕδατι χωρισθέντι πυρρός. Ὡστε δηλονότι νῦν ἐν εὐλογίας εἶδει προλέγει τῆς φυλῆς τὴν ἐσομένην ἐπίδοσιν. Ἄξιόν γε μὴν ἔκρινεν εἶναι συγγνώμης αὐτὸν, καὶ τοῦ μὴ τῆς φυλαρχίας ἀποπεσεῖν, διὰ τὸ ἄλλην τε αὐτῷ συνειδέναι τινὰ τυχὸν ἀρετὴν, καὶ μάλιστα διὰ τὸ μὴ σύμφηρον γινόμενον τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξαρκάσαι θανάτου τὸν Ἰωσήφ.

« Ἰούδα, σὲ αἰνέσαισαν οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σοι υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου. »

Τουτέστι καὶ συγγενῶν καὶ ἀλλοφύλων κατάρξεις, καὶ γενήσῃ παρὰ πᾶσιν ἐπαινετός.

« Σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσὼν, ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; »

Τὸ μὲν, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης, ἀντὶ τοῦ, Ἠύξήθης, καθάπερ ἐκ τινος ἀγαθῆς ῥίζης, ἐμοῦ, πρέμνος εὐθαλῆς ἐκβεβλαστηκώς· τὸ δὲ, ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, ἐκ παραλλήλου, δηλοῖ τὸ αὐτό· ὡς τὸ, Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν; Τὸ δὲ, ἀναπεσὼν, ἐκοιμήθη· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; τὴν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ λέγει βεβαίωσιν. Ἔστι γὰρ παραπλήσιον τῷ, Ἐὰν κοιμηθῆτε ἀνὰ μέσον τῶν κληρῶν. Καὶ γοῦν πολλάκις τῶν λοιπῶν φυλῶν πολεμουμένων τε καὶ ἀπαγομένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτῇ μὴδὲν ὑπὸ

A super caput cubilis, aut super summum cubile perfecit.

CAP. XLIX.

VERS. 3. « Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei : prior in donis, major in imperio. »

Ruben primogenitus meus, et principium filiorum meorum, hoc est, quem primum genui, in quo primo praesidium mihi et genus certum inveni, progeniei adversus corruptibilis et debilis naturæ fallaciam confisus ; Durus ad ferendum, et durus pervicax.

B VERS. 4. « Effusus es, sicut aqua non crescas. »

Fecisti contumeliam, hoc est vesano et nimio impetu ad rem malam praecipis peccasti. Significare autem vult impium ejus cum Balla concubitum. At priusquam rem explicet, quam solertissime profert illud sicut aqua non crescas ; eum non ante incusat et incriminatur, quam merita debitaque poena prope solverit, in quantum hoc delicti facinus admittebat. Ea enim de causa hisce verbis orationem suam de ipso exorditur, quibus veniam aptissime exoptat. Illud igitur, sicut aqua non crescas, quasi dicat : Licet patris cubile temere violaveris, non benedictione defrauderis circa generis perennitatem facta. Ne poenas a te Deus has exigat, vim pariendi tollendo, ardorem refrigerando et exstinguendo quo pueros procreares, instar aquæ procul ab igne semotæ. Qua deprecatione futuram gentis fortunam profecto praenuntiat. Judicat eum ideo dignum esse qui veniam consequeretur, et progenie multa donaretur, quia aliæ ipsi inerant virtutes, praesertim vero quia fratribus de necando Joseph non consentiendo Ruben eum servaverat.

C τε αὐτῷ συνειδέναι τινὰ τυχὸν ἀρετὴν, καὶ μάλιστα

VERS. 8. « Juda, te laudent fratres tui : manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum : adorabunt te filii patris tui. »

Hoc est, cognatis et alienigenis dominaberis, omnes te laudibus efferent.

D VERS. 9. « Catulus leonis Juda : ex germine, fili mi, ascendisti. Recumbens dormisti ut leo, et quasi catulus leonis : quis suscitabit eum? »

Illud quidem, ex germine, fili mi, ascendisti, quasi dicat : Ortus es ex me, velut ex radice optima stipes florida germinat. At illud, ut leo, et quasi catulus leonis, aliis verbis eandem sententiam exprimit, haud secus ac in illo : Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum ¹⁶? Illud autem recumbens dormisti, quis suscitabit eum? indicat quam firmiter terram suam Judas occupatus erat. Consentit enim cum eo : Si dormiatis inter medios clericos ¹⁷. Ac certe vel sapissime caeteris gentibus eum aggredientibus et impugnantibus

¹⁶ Psal. viii, 4. ¹⁷ Psal. lxxvii, 14.

bus, plerumque ab hostibus omnino illæsus reman- A
sit. Dicit ergo : Ut leo, omnibus formidandus eris.

VERS. 10. « Non deficiet princeps ex Juda, et dux de
femoribus ejus, donec veniant quæ reposita sunt ei. »

Senserunt quidam promissiones istas non
fuisse expletas, quod Judæ ipsa tribus, a Babylo-
niis quoque in captivitate deducta regnum ami-
serit. Non attendunt autem quod vel diebus illis
Juda nihilominus cæteris tribubus præfuit, et Je-
rusalem reduces per Zorobabel direxit, et postea
omnem populum adversus Macedonum impetus pro-
textit, donec post adventum Salvatoris, civitate a
Romanis capta, omnes tandem e patria ejecti
sunt.

VERS. 11. « Ligans ad vineam pullum suum, et ad B
vitem, o fili mi, asinam suam. »

Dicendo propheta illud, donec veniat quod repo-
situm est, sermonem a tribu ad personam Christi
deducit, ac deinde de ipso reliqua habet quæ se-
quuntur. Possunt quidem crassiori ratione de euncta
tribu Juda intelligi, cum hæc partem sortita sit
vitibus abundantem ; reipsa autem ad Salvatorem
nostrum Christum spectant illa : *Et ipse est exspe-
ctatio gentium.* In ipso enim facta est communis et
universalis hominum salus.

Sermonem hic instituit de iis quæ in sacris
Evangeliiis memoriæ tradita sunt. Dominus enim
noster Jesus Christus, demonstraturus se crucis
supplicium sponte subire, sub festum Paschalis, ut
prophetiam de se promulgatam impleret, quæ di- C
cit : *Ne timeas, filia Sion, ecce Rex tuus venit ad te
justus et salvans, ipse mansuetus et insidens jumento
et pullo filio jumentis*¹⁸, festinavit intrare Hieroso-
lymam, ideoque jussit quosdam discipulorum pro-
ficisci in castellum quod e facie erat, ibique inven-
tum asinum alligatum cum pullo suo solvere et ad
se adducere¹⁹. Cui insidens, urbem ingreditur ut
cæteri, ne singulari et splendido ingressu eam ca-
ptare videretur, ostendens potius sic rem vere sese
habere, ac manifesto Dei potentiam esse quæ hæc
omnia ad exitum perduxerit.

« Lavabit in vino stolam suam. »

Discipline causa faciet hoc, eo ipso candidior D
factus, quod cæteros inquinat. Non enim natura vini
mundare vestes, sed inquinare ; proprium mortis est
eos perdere qui moriuntur, non autem illustriores
efficere. Attamen hæc in Christo perfecta sunt, qui
post triduanam mortem, immortalem carnem per
resurrectionem obtinuit. Nec immerito confertur
passio cum vino. Vocavit etiam illud sanguinem
uvæ, a longe innuens mysticum vini usum quo
nunc fruimur.

¹⁸ Zachar. ix, 9. ¹⁹ Marc. xi, 2 seqq.

ἢ Ἐλλειπές. Ἰσ. δὲ ἀναγνωστὸν οὕτω : οἶνον, τὴν διδασκαλίαν ἐκάλεσεν ἢ, τὸ δυνατόν τῆς διδασκαλίας
ἐκάλεσεν ἕξεργάσεται δὲ τῷ, κ. τ. ε. * Ἰσ. ἐπὶ τούτῳ, ἢ, ἐπὶ τούτῳ.

των πολεμίων ἀδικουμένη διέμεινε. Φησὶν οὖν, ὅτι
Φαβερὸς, ὡς λέων, γενήσῃ τοῖς ἅπασιν.

« Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ
τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται. »

Ἐψηθησάν τινες τὰς προρρήσεις ταύτας οὐκ εἰλη-
φέναι τὴν ἐκθασιν, ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν φυλὴν ταύτην
γενομένην ὑπὸ Βαβυλωνίοις αἰχμάλωτον, τὴν βασι-
λείαν ἀποβαλεῖν · οὐ προσχόντες, ὅτι καὶ κατὰ τὰς
ἡμέρας ἐκείνας οὐδὲν ἤττον ἢ φυλὴ αὐτῆ τῶν ἄλλων
καθηγεῖτο φυλῶν, ἐπανιοῦσά τε πρὸς τὰ Ἱεροσόλυ-
μα, τῆς ἐπανόδου διὰ τοῦ Ζοροβάβελ κατάρξασα, καὶ
μετὰ ταῦτα πρὸς τὰς Μακεδονικὰς ἐφόδους ἡγησα-
μένη παντὸς τοῦ λαοῦ, ἄχρις οὖν μετὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος ἐπιδημίαν ὑπὸ Ῥωμαίων αἰχμάλωτοι γενόμε-
νοι, τῆς γῆς εἰς τὸ παντελὲς ἐκπεπτώκασι.

« Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ
τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ. »

Εἰπὼν γε μὴν ὁ προφήτης, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκει-
ται, καὶ μεταστὰς ἄπ᾽ ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐπὶ τὸ πρόσω-
πον τοῦ Χριστοῦ, πάντα λοιπὸν περὶ αὐτοῦ λέγει
τὰ καθεξῆς · δυναμένων μὲν καὶ αὐτῶν παχυμερέστε-
ρον εἰς τὸ κοινὸν ἐκλαμβάνεσθαι, ὡς πολύοινον τοῦ
Ἰούδα κατακληρωθέντος μερίδα · τὸ δὲ ἀληθινόν, ἐπὶ
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰληφότων Χριστοῦ · Καὶ οὗτος
προσδοκία ἐθνῶν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἡ κοινὴ καὶ καθ-
ολικὴ γέγονε τῶν ἀνθρώπων σωτηρία.

Τὸ ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις ἀναγεγραμμένον ἐν-
ταυθά φησιν. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς,
δειξάς θελήσας, ὅτι τοῦ σταυροῦ τὸ πάθος ἐκὼν ὑπο-
δέχεται, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, πληρῶν τὴν
ἐφ' ἑαυτῷ προφητείαν, τὴν, *Μὴ φοβοῦ, θυγατερ
Σιών, ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος
καὶ σώζων, αὐτὸς πρῶτος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑπο-
ζύγιον καὶ πῶλον υἱὸν ὑποζυγίου* · ὤρμησε μὲν
ἔλθειν εἰς Ἱεροσόλυμα, καλεῖται δὲ τισὶ τῶν μαθητῶν
ἀπελθεῖν εἰς τὴν κατέναντι κώμην, κακεῖ δεδεμένην
ὄνον εὐρόντας, καὶ τὸν πῶλον αὐτῆς λύσαντας, ἀγα-
γεῖν πρὸς αὐτόν. Καθεσθεὶς δὲ ἐπ' αὐτόν, εἰσεισι μὲν
εἰς τὴν πόλιν, ὡς εἶς τῶν πολλῶν · ἵνα μὴ τῷ παρα-
δόξῳ καὶ λαμπρῷ τῆς εἰσόδου δόξῃ πρὸς ἑαυτόν αὐ-
τὴν ἐφελκύσασθαι · τὸ δὲ ἀληθείας ἔχειν οὕτω τὸ
πρᾶγμα, καὶ τὸ θεῖον ἀντικρὺ εἶναι ῥοπὴν, τὴν εἰς
τοῦτο αὐτοῦ καταστήσασαν.

« Πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ. »

Τῆς διδασκαλίας ἐκάλεσεν. Ἐξεργάσεται ἢ, τῷ τοὺς
ἄλλους μολύνοντι, τούτῳ λαμπρότερος αὐτὸς καθιστά-
μενος. Οὔτε γὰρ οἴνῳ καθαίρειν ἱμάτια φύσις, ἀλλὰ
μολύνειν · καὶ θανάτου τὸ διαφθεῖρειν τοὺς ἀποθνή-
σκοντας ἴδιον, οὐκ ἐπιδοξοτέρους ποιεῖν. Ἄλλ' ὅμως
ἐπὶ τοῦτο * γεγένηται, μετὰ τὸν τρίήμερον θάνατον
αὐτοῦ, ἀθάνατον διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν σάρκα κο-
μισαμένου. Καλῶς δὲ οἴνῳ παρεικάζει τὸ πάθος.
Αἶμα σταφυλῆς αὐτὸν προσηγόρευσε, πόρρωθεν προ-
μηγύων τὴν ἐπὶ τοῦ μυστικοῦ μέλλουσαν ἡμῖν δι
αὐτοῦ παραδίδοσθαι χροιάν.

« Χαροποιῶσι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα. »

Τουτέστιν, οἶονεὶ κραιπάλη τινὲ καὶ μέθη τῷ ἐκ τοῦ πάθους κάρῳ συγκατασχεθεὶς, λαμπρότερος αἴθρις ἐξαναστήσεται. Καὶ γὰρ τοιοῦτότροποι τῶν ἐξοινωμένων οἱ ὀφθαλμοί, τῷ μὲν πλείστῳ συμμεμυκότες, τοῦ βλεφάρου τὴν κόρην ἐπικαλύπτοντος, βραχὺ δέ τι, καὶ αὐτὸ καταπληκτικὸν ὑπανειργότες, κατὰ τοὺς ὀργίλον τι καὶ πικρὸν ὑποβλεπομένους. Καὶ μέντοι οἱ ὀδόντες τῶν τοιούτων, ὅτι τῷ οἴνῳ περισμηχόμενοι, λευκοὶ προφαίνονται, τῶν χειλῶν περισεσηρότων αὐτῶν, πάντῃ τοῦτο κατάδηλον. Ἐλαβόν γε μὴν τὴν μὲν τῶν ὀφθαλμῶν κάρωσιν, ἐπὶ τοῦ θανάτου, διὰ τὸ τοῖς ἅπασιν τοῦτον ἐπίδηλον γεγονέναι τὴν λευκότητα δὲ τῶν ὀδόντων, ἐπὶ τῆς ἀνοστάσεως ἀναφανδὸν γεγούσιας.

« Δὴν κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ. »

Τὴν τῆς φυλῆς ταύτης ἡγεμονίαν, τὴν διὰ τοῦ Σαμφῶν προμηνύει, τοῦτο λέγων ὅτι τοσοῦτον ἰσχυρὸς ὁ ἐξ αὐτῆς κριτῆς ἀναστήσεται, ὡς τῶν δώδεκα φυλῶν εὐκόλως οὕτως, ὡσανεὶ καὶ μιᾶς κατάρξει φυλῆς.

« Καὶ γενηθήτω Δὴν ἄντι τοῦ, τῷ Δὴν γενηθήτω Δὴν ὄφις ἐφ' ὁδοῦ, ἐγκαθήμενος ἐπὶ τρίβου, δάκνων πτέρναν ἵππου καὶ πεσεῖται ὁ ἵππευς εἰς τὰ ὀπίσω, τὴν σωτηρίαν περιμένων Κυρίου. »

Ἴνα εἴπη, ὅτι ὄνπερ τρόπον ὄφις ἐφ' ὁδοῦ, παριόντος ἵππου τὴν πτέρναν δακνών, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸν ἐποχούμενον συγκαταστρέψει, ὡς ἐλπὶδα σωτηρίας αὐτῷ μίαν ὑπολείπεσθαι μόνην τὴν θεῖαν βοήθειαν οὕτω καὶ τὸν Σαμφῶν ἡ γυνὴ ρίψασα δι' ἀπάτης, πάντα τὸν ἐπαναπαυόμενον αὐτῷ συγκαταστρέψει λαόν ἄχρις οὗ πάλιν τῆς θείας τυχῶν ἀντιλήψεως, ἀμύνηται τοὺς ἡδικοκτίας αὐτῷ. Τὸ δὲ γενησόμενον ἐν προστακτικῷ σχήματι προεφήτευσε, *Γενηθήτω*, λέγων, τῷ Δὴν ὄφις, ὡς τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ, *ἐκλείψει ἐκλιπέτω ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου Κυρίου*. Εὐκαίρως δὲ τῷ ὄφει τὴν διὰ τῆς γυναικὸς ἀπάτην ἀπέκασεν ἑπειδὴ καὶ τὸν Ἀδάμ πρότερον διὰ τῆς γυναικὸς ὁ αὐτὸς παρεκρούσατο.

« Βενιαμὴν λύκος ἄρπαξ τὸ πρωῒνον ἔδεται ἔτι, καὶ εἰς τὸ ἑσπέρας διαδώσει τροφήν. »

Οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ὅτι τοῦτό τινες εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὡς τῆς φυλῆς ὄντα Βενιαμὴν, ἐξειλήφασιν, καὶ οὐκ ἀφυῶς, οὐδ' ἄλλοτρίως. Ὅμως οἶμαι μᾶλλον οἰκειότερον τὴν πρόβησιν εἰς πᾶσαν τείνειν κοινῇ τὴν φυλὴν. Τῇ γὰρ φυλῇ ταύτῃ τοιοῦτόν τι γέγονε μετὰ τὸ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας λαβεῖν τὸν λαόν. Εἰς Σοδομιτικὴν οὗτος ὁ Βενιαμὴν ὕβριν ἐξώκειλεν. Ὡστε Λευῖτου ποτέ τινος ἄμα τῇ αὐτοῦ γυναικὶ κατὰ τὴν πάροδον εἰς Γαβαά τὴν πόλιν αὐτοῦ καταλύσαντος, ὑπεδέξατο αὐτὸν οὐδὲ εἰς ἐξ αὐτῶν. Πρεσβύτου δὲ τινος ἐκ τῆς Ἐφραΐμ φυλῆς παροικοῦντος αὐτοῖς, ἐν τῇ πλατείᾳ περιτυχόντος αὐτῷ, καὶ οἴκαδε αὐτὸν εἰς ἑαυτὸν εἰσκαλεσαμένου, περιστάντες οἱ περὶ Βενιαμὴν τὸ δωμάτιον, πρὸς βίαν ἐζήτουν πρὸς παροι-

A **VERS. 11.** « Gratifici oculi ejus super vinum : et candidi dentes ejus quam lac. »

Hoc est, tanquam crapula et ebrietate, somno post passionem gravatus, illustrior rursus exsurget. Tales enim sunt oculi ebriorum, magna ex parte clausi, palpebra pulpam tegente, leviter et mire subaperti, ad instar eorum quibus iracundum os et amarum. Quorum autem dentes, utpote vino circumquaque aspersi, candidi videntur, labiis eorum undique lavatis : hoc omnino manifestum. Oculorum gravedinem de morte Christi intellexerunt, quia hæc ab omnibus conspecta ; candorem autem dentium de resurrectione, quia ista magis occulta et paucioribus perspicua.

ὡς ταύτης ἐν ἀπορρήτῳ μᾶλλον, καὶ οὐχ ὡσαύτως

B **VERS. 16.** « Dan judicabit populum suum, sicut unica tribus in Israel. »

Auctoritatem hujus tribus, olim per Samson obtinendam, prænuntiat dicens : adeo potentem judicem ex ea egressurum, ut duodecim tribubus tam facile dominaretur, quasi uni tantum præ esset.

VERS. 17. « Et fiat Dan (hoc est fiat ipsi Dan) serpens in via, sedens in semita, mordens calcaneum equi, et cadet eques retrorsum, salutem exspectans Domini. »

Quasi dicat, quomodo serpens in via, si prætereuntis equi calcaneum momorderit, profecto et ipsum equitem ita dejicit, ut jam non alia ipsi spes salutis relinquatur præter divinum auxilium ; sic cum Samson mulier dolis projecerit, una et evertet totam gentem quam sustinebat, donec ille, recuperato Dei præsidio, inimicos suos ulciscatur. Ventura autem imperativo modo prænuntiat. *Fiat*, ait, *ipsi Dan serpens* ; uti in illo prophetæ : *Defectio deficiat terra a facie Domini* ²⁰. Haud immerito autem cum serpente confertur mulieris dolus, cum serpens olim Adam per mulierem deceperit.

VERS. 27. « Benjamin lupus rapax : mane comedet adhuc, et ad vesperam dabit escam. »

Non ignoro quidem hæc a nonnullis ad apostolum Paulum, utpote ex tribu Benjamin ortum, referrî, nec inepte, nec gratuito. Attamen puto rectius hanc prophetiam de tota gente communiter intelligi. Audi enim quid ipsi acciderit, occupata jam a populo terra promissionis. Delapsus est hic Benjamin in Sodomitarum inhumanitatem. Vir enim Levita et uxor ejus iter facientes advenerant in urbem Gabaa, et nemo erat qui eos hospitio foveret. Ecce autem vir senex de tribu Ephraim qui in Gabaa incolebat, vidit eum in platea manentem, et introduxit eum in domum suam ; at filii Benjamin domum circumeuntes, hominem ad vim et petulantiam repetierunt. Hic cum tandem necessitate oppressus eis uxorem loco

²⁰ Siphoc. 1, 2.

suū tradidisset, accepta illi in muliercula tantum illuserunt, eaque tantum sunt abusi, ut vel ante diluculum deficeret. Suscepit igitur mane demortuæ mulieris corpus, illudque in domum suam reduxit Levita, ac dein partitus est eam in duodecim membra, et missis illis ad omnes tribus, cunctis ita facinus revelavit. Qua de causa bellum inter Benjamin et reliquos ortum. Prima quidem et secunda acie superior exstitit Benjamin, et occiderunt quadraginta millia virorum ex Israel. At postremo victus, tantam cladem accepit, ut prope totus periret. Superstitum autem plerique uxores sibi de finitimis rapuerunt, quoniam juraverat populus neminem se cum eis libenter matrimonio conjuncturum²¹. Quæ omnia hoc versu prædicuntur, et cæcus Benjamin furor, et duplex victoria (nam *comedet*, ait, et quidem bis, uti innuit addita voce *adhuc*), et ipse tandem cæteris esca factus. Possunt etiam aliter hæc de Benjamin intelligi, quod hic eadem ac Juda fata contigerit. Unde hostes quam sæpissime vicit, ita ut vel ex spoliis ditesceret; at post longum tempus, ad occasum Judaicæ fortunæ, ab hostibus demum victus est.

πάλιν ἑτέροις αὐτός. Δύναται μέντοι καὶ ἑτέρως αὐτὰ ταῦτά πως τοῦ Βενιαμὶν ἐκληφθῆναι, διὰ τὸ τῆ τοῦ Ἰούδα συγκεκληρωθῆναι καὶ τὴν τούτου φυλὴν· καὶ νικᾶν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς πολεμίους, ὡς καὶ κατὰ περισσίαν πλουτεῖν ἀπὸ τῶν σκύλων αὐτῶν· ὁψὲ δὲ ποτε τοῦ καιροῦ, καὶ πρὸς ἐσπέραν αὐτὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἤδη πραγμάτων, ὑπὸ πολεμίους γενέσθαι.

Α νίαν τὸν ἄνθρωπον. Τοῦ δὲ κατὰ πολλὴν ἀνάγκην τὴν γαμετὴν αὐτοῖς ἀνθ' ἑαυτοῦ προῖεμένου, λαβόντες ἑκεῖνοι τὸ γύναιον, εἰς τοσοῦτον ἐμπαίξαντες αὐτῷ παρεχρήσαντο, ὡς μὴ δυνηθῆναι αὐτῷ μηδὲ μέχρις αὐγῆς ἐξαρχέσαι. Ἀνελάμενος οὖν ὁ Λευίτης μεθ' ἡμέραν νεκρὸν τοῦ γυναιίου τὸ σῶμα, καὶ κομίσας εἰς τὸν οἶκον τὸν ἑαυτοῦ, διαιρεῖ μὲν εἰς δώδεκα μοῖρας αὐτὸ, μίαν δὲ κατὰ φυλὴν ἐκάστην διαπεμψάμενος, οὕτω πᾶσι τὸ τολμηθὲν ἐφανέρωσεν. Ἐπὶ τοῦτο πρὸς τὸν Βενιαμὶν τοῖς λοιποῖς γίνεται πόλεμος. Καὶ προτέραν μὲν καὶ δευτέραν ὁ Βενιαμὶν μάχην νικᾷ, καὶ χιλιάδας εἰς τεσσαράκοντα τοῦ Ἰσραὴλ διαφθείρει. Συμπεσὼν δὲ τὴν ὑστέραν, ἠττᾶται δεινῶς· ὡς μικροῦ μὲν καὶ κινδυνεῦσαι παντελῶς τὴν φυλὴν ἐκτριβῆναι, τῶν περιλειφθέντων δὲ γε τοὺς πλείονας ἀρπασαμένους ἑαυτοῖς ἐκ τῶν συγγενῶν νεάνιδας, εἰς γυναῖκας λαβεῖν, διὰ τὸ προσωμοκένοι τὸν λαὸν ἐκόντας αὐτῶν ἐπιγαμβρεύσασθαι μηδενί. Ταῦτα οὖν ἄπασαν ἐν τούτοις αὐτοῦ προμηνύει τὴν περιπέτειαν, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα καὶ ἀλογίστως ὁ Βενιαμὶν ἐξορμήσας, οὐχ ἄπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δις ἐπιτεύξεται. Θηράσει γὰρ, φησί· καὶ τοῦ, ἔτι, ἡ προσθήκη τοῦτο παρασημαίνει· τελευταῖον δὲ ἤδη τροφή γενήσεται

Β ἀρπασαμένους ἑαυτοῖς ἐκ τῶν συγγενῶν νεάνιδας, εἰς γυναῖκας λαβεῖν, διὰ τὸ προσωμοκένοι τὸν λαὸν ἐκόντας αὐτῶν ἐπιγαμβρεύσασθαι μηδενί. Ταῦτα οὖν ἄπασαν ἐν τούτοις αὐτοῦ προμηνύει τὴν περιπέτειαν, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα καὶ ἀλογίστως ὁ Βενιαμὶν ἐξορμήσας, οὐχ ἄπαξ μόνον, ἀλλὰ καὶ δις ἐπιτεύξεται. Θηράσει γὰρ, φησί· καὶ τοῦ, ἔτι, ἡ προσθήκη τοῦτο παρασημαίνει· τελευταῖον δὲ ἤδη τροφή γενήσεται

EJUSDEM GENNADII

FRAGMENTUM IN EXODUM.

(*Ex catena Nicephori monachi, Lipsiæ, 1772.*)

CAP. XXVI.

VERS. 35. † Mensamque extra velum et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano. Mensa enim stabit in parte aquilonis. †

Candelabro existimo lumen sensibilium istarum stellarum designari; et mensa terram, et panum propositione copiam rerum nobis e terra deducendam. Prior illa constructio dicitur sancta: *Post velamentum autem secundum tabernaculum quod dicitur Sancta sanctorum: aureum habens thuribulum*²², et cætera. Figura hæc futuræ constitutionis; uti illa præsentis vitæ. Aureum igitur thuribulum videtur mihi indicare illam acceptam esse Deo; *manna* autem significat cælestem et spiritualem Salvatoris cibum; *Virga Aaron, quæ fronderat*, sacerdotio Aaron æternum et perfectum Christi sacerdotium succes-

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

† Καὶ θήσεις τὴν τράπεζαν ἔξωθεν τοῦ καταπέτασματος, καὶ τὴν λυχνίαν ἀπέναντι τῆς τραπέζης ἐπὶ μέρος τῆς σκηνῆς τὸ πρὸς νότον· καὶ τὴν τράπεζαν θήσεις ἐπὶ μέρος τῆς σκηνῆς τὸ πρὸς βορρᾶν. †

Τὴν μὲν λυχνίαν οἶμαι τὸ ἐκ τῶν αἰσθητῶν τούτων ἄστρον αἰνίττεσθαι φῶς· τὴν τράπεζαν δὲ, τὴν γῆν· τὴν δὲ πρόθεσιν τῶν ἄρτων, τὴν ἐκ τῆς γῆς τῶν ἡμῶν ἐπιτηδείων ἀνάδοσιν. Αὕτη δὲ ἡ πρώτη σκηνὴ ἐπωνομάζετο ἅγια. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα σκηνῆ ἢ λεγομένη ἅγια ἀγίων· χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὰ ἐξῆς. Σύμβολον ταῦτα τῆς μελλούσης καταστάσεως· ὡσπερ οὖν τὰ πρῶτα, τῆς παρούσης ζωῆς. Τὸ μὲν οὖν θυμιατήριον σημαίνει μοι δοκεῖ τὸ κεχαρισμένην αὐτὴν εἶναι Θεῷ· τὸ δὲ μάννα, τὴν οὐράνιον καὶ πνευματικὴν τοῦ Σωτῆρος τροφήν· τὴν δὲ ῥάβδον

²¹ Judic. viii, xxi. ²² Hebr. ix, 5.

Ἄρα ὡν τὴν βλαστήσασαν, τὸ τὴν Ιερωσύνην πρὸς τὸ ἀειθαλὲς ἐν Χριστῷ προβήσασθαι καὶ τὸ τέλειον· τὰς δὲ πλάκας τῆς διαθήκης, τὰς τῆς καινῆς διαθήκης σαρκίνας πλάκας τῶν καρδιῶν· τὸν δὲ ἐν ἅπασιν χρυσόν, τὸ τιμιώτερα τῶν παρόντων εἶναι τὰ μέλλοντα. Ὑπεράνω δὲ τῆς κιβωτοῦ Χερουβίμ δόξης, κατασκευάζοντα τὸ Ιλαστήριον. Ἦν τι χρυσοῦν πέταλον Ἰουδαίοις πεποιημένον ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, καὶ Ιλαστήριον τοῦτο ἐκάλουν, ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν ἐξιλεούμενον χρηματίζειν αὐτοῖς, ἐρωτῶσι περὶ τῶν κατεπειγόντων ἀπ' αὐτοῦ τὰ πρακτέα. Ἐπὶ τούτῳ Χερουβίμ ἐστῶτα δύο πεποιήτο, σύμβολα τῆς καθέδρας ὄντα τῆς θείας· διὰ τοίνυν τοῦ κατασκευάζοντος θρόνου τὸ Ιλαστήριον, τὸ παρεῖναι τε οἴμα τὸν ἐν τῷ θρόνῳ, καὶ ἐπισκιάζειν ἐξιλεούμενον, ἐσημαίνεται.

A surum; *tabulae testamenti*, tabulas novi testamenti, corda scilicet hominum; aurum ex omni parte ventura praesentibus praestantiora esse... *Superque arcam erant Cherubim gloriae obumbrantia propitiatorium*. Hoc erat lamina aurea a Judaeis arcae imposita, et propitiatorium vocabatur, quia hic dignantem Deum cum ipsis conversari interrogabant quid sibi ad eum placandum faciendum. Desuper stabant Cherubim duo, symbola divinae sedis: per thronum propitiatorium obumbrantem indicabatur ideo, ipsum adesse qui throno insedebat, et propitio studio gentem fovere.

EJUSDEM FRAGMENTA IN PSALMOS.

(*Ex expositione Patrum Graecorum in Psalmos, int. Balth. Corderio.*)

IN PSALMUM PRIMUM.

« Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον. »

Μετὰ ταῦτα παραληψόμεθα τὸ παρὰ τοῦ Ἀκύλα λεγόμενον, *μεταπεφυτευμένον*. Πόθεν γὰρ τὸ ξύλον, περὶ οὗ ὁ λόγος, μεταπεφυτεύεται ἐπὶ ταῖς τῶν ὑδάτων διαιρέσεις; Ἡ γὰρ ἐρριζωχὸς ἐν τῷ Πατρὶ, ἐπ' εὐεργεσία πολλῶν μεταπεφυτεύεται, εἰς τὸ καὶ ἄλλους μεταλαβεῖν αὐτοῦ τῆς εἰκόνας, τῆς κατὰ τὸ μεταπεφυτεῦσθαι λαμβανομένης. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Πατρὶ (ἔστι γὰρ), ἀλλ' ὅτι καὶ παρ' ἑτέροις γεγένηται. Ἡ καθ' ἑτέραν ἐπιβολήν, ἡ ψυχὴ ἐστὶ τοῦ Σωτῆρος, ἣν ἔλαβεν, ἐντεῦθεν μεταπεφυτευμένη ἐπὶ τὸν παράδεισον, ὅπου καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν φησιν, αὐτὸν μετὰ τὸ πάθος γεγονέναι, διηγούμενον αὐτὸν εἰρηκέναι τῷ μετανοήσαντι ληστῇ· *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ*. Μεταπεφυτεύεται δὲ ἐκεῖ, ἵνα οἱ ἄξιοι σὺν Χριστῷ εἶναι, φωτιζονται ὑπ' αὐτοῦ τῷ τῆς γνώσεως φωτισμῷ, προκόπτοντες ἐν τῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ, κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ οὕτως ἐξειλήφραμεν, ἐπειδὴ κυρίως ἐπὶ δένδρων λέγεται τὸ φέρειν καρπὸν. Τὸ δὲ διδόναι μᾶλλον ἐμφύχοις ἀρμόζει, καὶ ταῦτα λογικαῖς. Ζητητέον δὲ, εἰ ἔστι καιρὸς (τὸ ξύλον ζωῆς τοῦ καρποῦ λέγειν τὴν σοφίαν) καρπὸν ποτε μὴ ἔχειν, οὐχ ὅσιον, διὸ οὐκ εἴρηται, Ὅ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐνέγκῃ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ. Καιρὸς δὲ αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἡ τοῦ λαμβάνοντός ἐστὶν ἐπιτηδειότης. Ὅσον γὰρ τὸ ἐπ' αὐτῷ, ἔτοιμός ἐστιν αἰεὶ διδόναι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Τί δὲ τὸ φύλλον τῆς ζωῆς, τουτέστι τῆς σοφίας, οὐκ ἀπορρεῦσον, κατιδεῖν ἄξιον. Οὐκ ἄλλοθεν

B VERS. 3. « Et erit tanquam lignum. »

Post haec adjungamus id quod ab Aquila dictum est, *transplantatum*. Unde enim lignum, de quo hic sermo est, transplantatum fuit secus aquarum divisiones? Vel enim cum in Patre radicum esset, in commodum plurimorum transplantatum fuit, quo et alii participes existerent imaginis istius, quam in transplantatione assumpsit; non quod non sit in Patre (est etenim), sed quod etiam apud alios natus sit. Vel secundum aliam applicationem, anima Salvatoris, quam assumpserat, hinc transplantata est in paradysum, ubi etiam Evangelium ait ipsum post passionem exstitisse, narrans ipsum latroni poenitenti dixisse: *Hodie mecum eris in paradiso Dei*²³. Illuc autem transplantatus fuit, ut ii qui Christi consortio digni sunt, ab ipso illuminentur lumine cognitionis, secundum Dei sapientiam in rerum contemplatione proficientes. Haec autem sic accepimus, quia proprie de arboribus dicitur quod fructum ferant. Hunc autem dare, magis congruit rebus animatis, iisque rationalibus. Porro quaerendum an sit tempus (lignum vitae fructus dicendo sapientiam) quo fructum aliquando non habet, non sanctum, quia non est dictum quod fructum suum ferat in tempore suo, sed, quod fructum suum dabit in tempore suo. Tempus autem ejus dandi, est suscipientis opportunitas; quantum enim ex parte ipsius, semper parata est dare fructum suum. Quodnam autem sit folium vitae, id est, sapientiae, quod non diffluat, consideratione dignum. Verum id ca-

²³ Luc. xxiii, 43.